

ΑΝΑΠΛΑΣΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΟΥ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ ΠΡΟΠΗΡΡΕΤΑ

Ἐσωτερικῶς δρ. 10. Ἐξωτερικῶς φρ. χρυσῶ 10.
Πᾶς συνδρομητὴς θεωρεῖται καὶ μέλος ἑταίρον.

ΤΙΝΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΣΕΜΑΤΟΣ ΤΟΥ Α' Β' ΚΑΙ Γ ΕΤΟΥΣ ΠΡΟΚΑΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗ

Λογισμῶν 10 ἐν τῷ ἑσωτερικῷ καὶ φράγκα χρυσῶ 10
ἐν τῷ ἑξωτερικῷ. Εἰς τοὺς ἔγγραφονόμενους δὲ νέους
συνδρομητὰς καὶ εἰσυδόντας τὰ σώματα καὶ τὸν
τιμὴν ἐπὶ ἀπιστέλλονται ταῦτα ἐπὶ προπλη-
ρομῇ δρασ. ἢ φρ. χρυσῶν 15.

Συνδρομητὰς ἔγγραφονται εἰς τὸ κατάστημα τοῦ
Συλλόγου ἐν συνοικίᾳ Πλάκας παρὰ τὴν Δημοτικὴν Σχο-
λῆν, ὁδὸς Φλέσσα, ἀρ.θ. 5, καὶ εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα
Ἐνέστη Καρατακρινίδου.

ΠΑΣΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΥΛΛΟΓΟΝ ΕΠΙΓΡΑΦΕΤΑΙ

Σύλλογον Ἐναπλάσεως· Μήνας.
Collège «Anaplasis» Athènes.

Πᾶσα ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Σύλλογον ἢ πρὸς τὸ ταμιεῖον
τοῦ Ἐπιστάτου Παύλου ἢ πᾶσα συνδρομὴ πρὸς τὸ
περιοδικὸν πέμπεται πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς Ἐνα-
πλάσεως Μητροπολίτην Ἀθηνῶν κ. Γερμανὸν ἢ πρὸς
τὸν ὑποταμίον τοῦ Συλλόγου κ. Γ. Σ. Καραφίσην συμ-
βολαιογράφον.

Τὰ περιόμενα χειρόγραφα δημοσιεύονται καὶ μὴ
δὲν ἐπιστρέφονται.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 15 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1890.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Ψυχολογικαὶ Μελέται. I. Σκαλτσούνη. — Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς πρὸς Α. Παγκαλῆν. — Καθηγητὴς τοῦ
ἑσπεριοῦ Πενεπισημίον τῆς Ἑλλάδος διδάσκωντες τὸν Ἑλισμὸν, ὑπὸ I. Σκαλτσούνη. — Α. Διαμήδους Κο-
ροικιοῦ προεδριῆς πρὸς τοὺς ἐν Ἰκτῆ Θεολόγους. — Ἐκκλῆσιον τοῦ Θεοσηκτικῶν τῶν ἑσπεριῶν χριστιανῶν
βίου, ὑπὸ Φ. Παπαδοπούλου. — Τὸ Ἐδαγγέλιον δόξαμι Θεοῦ, λόγος Ἰγν. Μοσχίτη.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

I. ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΑΙ ΥΠΟ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ Η "ΑΝΑΠΛΑΣΙΣ,,

Ὁ καθηγητὴς Μαυροῦ ἀναλύνων διὰ τῆς «Ἐφημερίδος τῆς Βεστίας» μίαν τῶν
εἰς τὴν Ἰταλικὴν δημοσιευθειῶν συγγραφῶν τοῦ σοφοῦ ἡμῶν ἀρχισυντάκτου κ.
I. Σκαλτσούνη, συνεβούλευε τοὺς οἰκογενειαρχὰς ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τῆς χεῖρας
τῶν τέκνων τῶν ἀναγνώσματα τῆς ἐλαφρᾶς φιλολογίας καὶ ν' ἀντικαταστήσωσιν
αὐτὰ διὰ τῶν πονημάτων τοῦ διαπρεποῦς καὶ πολυσεβάστου ἡμῶν συμπολίτου. Τῆς
συμβουλῆς ταύτης ἐπανελάβε τὸ ἐν Πρώμῃ ἔγκριτον περιοδικὸν «Ἀνθολογία» κατὰ
τὴν δημοσίευσιν τοῦ συγγράμματος τοῦ κ. Σκαλτσούνη ὑπὸ τὸν τίτλον «L' Umanità
ed il Materialismo».

Διὰ τῆς ὑποθήκης ταύτης συνοδεύομεν τὴν ἀγγελίαν τοῦ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου Ἐναπλάσεως
«Ἐναπλάσεως» δημοσιευομένου συγγράμματος τοῦ κ. Σκαλτσούνη περιέχοντος
ὅλην τὴν σειρὰν τῶν διὰ τοῦ περιοδικῶ τῆς «Ἐναπλάσεως» δημοσιευθειῶν ἀπὸ τῆς αἰτίας
τοῦ μελετῶν πρὸς ἀνασκευὴν τῶν γενομένων ἐν Ἑλλάδι ἀντιθηρητικῶν δημοσι-
οῦσεων ἰδίᾳ δὲ τῆς περὶ «Ἐσπεριῶν» πραγματείας τοῦ ἱατροῦ κ. Ἀποστολίδου.

Τὸ βιβλίον συγκείμενον ἐκ σελίδων 500 τιμᾶται ἀντὶ δρ. 4 ἐν Ἑλλάδι καὶ
εἰς τὴν ἀλλοδαπήν.

Οι διαβιβάζοντες τὸ τίμημα πρὸς τὸν ὑποταμίαν τοῦ Συλλόγου κ. Γ. Κυπριόση λαμβάνουσι τὰ σχετικά ἀντίτυπα ἄνευ προσθέτου δαπάνης διὰ τὴν ἀποστολὴν.

Πωλεῖται καὶ παρὰ τοῖς κυριωτέροις βιβλιοπώλαις, ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ Ἀθήναις.

Τὸ ἐκ τῆς πωλήσεως τῆς συγγραφῆς συλλεχθησόμενον χρηματικὸν θέλει χρησιμεύσαι εἰς ἔργον, σύμφωνον πρὸς τὴν ἀποστολὴν τοῦ Συλλόγου, ἐρισθησόμενον ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, τοῦ Συλλόγου ἀναλαβόντος τὴν δαπάνην τῆς ἐκδόσεως.

(Ἐκ τοῦ γραφείου τοῦ Συλλόγου ἢ «Ἀναπάλασις»)

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

ΔΙΑΠΡΕΠΟΥΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ ΕΞ ΑΓΓΛΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ Α. ΕΞΟΧΟΤΗΤΑ ΤΩΝ Κ. Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΝ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΝ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΠΑΛΑΣΕΩΣ

... Μετὰ πλείστης χαρᾶς ἐκληροφορήθη ὅτι συνεγράψαθε μεθ' ἐπιείκειας ὑφιστάμενης ἐν Ἑλλάδι πρὸς καταπολέμησιν τῶν ὀλιστικῶν, ἢ ἀγρωστεικῶν, ὡς νῦν ὀνομάζονται, πλανήσεων καὶ προλήψεων. Ἄν δύνασθε εὐγενέστερον καὶ ὠφελιμώτερον ἢ ἀσχολῆτε τὸ πνεῦμα καὶ τὸν καιρὸν σας. Μπαίσιον ἔστι σύμπταμα διὰ τὴν Ἑθνώπην, καὶ ἐν γένει διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἢ ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ τυφλὴ παραδοχὴ καὶ διάδοσις τῶν ὀλιστικῶν πεποιθήσεων. Τὸ ψεῦδος περὶ μὴ ὑπάρξεως Θεοῦ καὶ ἀθανασίας, ἐξαπλούμενον, πολλαπλασιάζει ὀσημέριον πανταχοῦ τὰς ἀποκτομίας. Ἐκ καρδίας ἐπικροτῶ εἰς τὴν ὑμέτερον ἀγῶνα ἐν τῇ ὠραίᾳ καὶ εὐγενεῖ ὑμῶν πατρίδι ὑπὲρ τῆς στερεώσεως τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τῆς πίστεως εἰς τὸν εἰκόνητο Ἐρῶ εἰμι ἢ ἀλήθεια.

ΚΑΘΗΓΗΤΑΙ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΕΣ ΤΩΝ ΥΛΙΣΜΩΝ

Ἡθικὴ κρίσις ἐπέστησε πρὸ τινῶν ἐτῶν ἐν Γαλίᾳ ἀποδοθεῖσα ὑπὸ πάντων ἀνεξαιρέτως, καὶ ἄν' αὐτῶν τῶν σκεπτικῶν Σέξου καὶ Ρενάν, εἰς τὴν διάδοσιν τῶν ἀρχῶν τῆς ὀλοδοξίας τοῦ Βύχνερ καὶ Μολσεῦθ καὶ Ἰουλίου Σουρῆ. Κληρικὸι ἐπιστήμονες, καθηγῆται πανεπιστημίων, φυσιοδίφαι μέλη τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου, ἀναλαβόντες τὸν κατὰ τοῦ ὀλισμοῦ ἀρχὴν κατέδειξαν πᾶσαν τὴν ἐπιστημονικὴν γνησιότητα τῶν θεωριῶν περὶ αὐτομάτου πνεύματος ἡμετέρας καὶ τὸ τερατώδες τῆς ἀποδοχῆς. Ὁ β. χυροῖ διατυπωθεῖσης ἀρχῆς καὶ ἢ μηδεμίαν δύναμιν ἢ ἀντικειμένην πνευματικὴν τῆς ὕλης ἀνεξάρτητος. Ὁ Ἰούλιος Ζανί, ὁ Προξενσί, ὁ Βρολῆς, ὁ Βρεμάν δ' Ἀφσ. ὁ

Παστέρ, καὶ αἱ αἰδέιοι Σιρφέλ, Μπέρ καὶ ὁ χημικὸς Λουμὴ ἀντεπεξερχόμενοι διὰ συγγραφῶν καὶ περιοδικῶν δημοσιεύσεων, διὰ παρὰδόσεων ἐν τοῖς πανεπιστημίοις καὶ δημοσίῳν διαλέξεσιν, ἀνεκαίεσαν τὰς προόδους ψευδοῦς ὕψω ἠθοφθόρου θεωρίας καὶ ἐκίστην δὲ περιφανῆ συμπτώματα μαρτυροῦσιν τὴν παρὰ τὸ Γαλλικὸν λαὸν ἀνύψωσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ τὴν ἐπιχώρησιν τῶν ἀρχῶν τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας.

Καὶ τὴν Ἑλλάδα λοιμάνεται δυστυχῶς σπονδαία ἠθικὴ κρίσις πολλαπλῶς δ' εἶνε τὰ παραγόντα αὐτῆν αἰτία. Πολιτικῶς ὀργανισμὸς ὄλος ἀκατάλληλος πρὸς τὴν κοινοικίην τῶν λαῶν κατὰστασιν ἐφαρμοζόμενος διὰ τῆς διαφθορᾶς ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων, — ἀπείλειψις παντὸς ἐρεῖσματος καὶ παντὸς κόπου τοῦ ἠθικοῦ νόμου διὰ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθηματός, — ἀπαίερωσις πᾶσης ἠθικοποιῶ τῆς ἐκκλησίας ἐπιδοξώσεως καὶ διαστρωφῆ τοῦ χριστιανικοῦ βίου ὡς ἐκ τῆς ἀθλίας τοῦ Κλήρου καταστάσεως, — ἀηληθριάσις τῆς καρδίας τῆς νεότητος διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν ἀρχῶν τῆς ὀλοφοσόνης καὶ τῆς ἀνεγνωσῆς ἔργων ἀθείας σκεπτικισμοῦ καὶ ἀρηθικαῖτης, — ἰδοὺ τίνα τὰ αἰτία τῆς λυμάνουμένης τὴν Ἑλλάδα ἠθικῆς κρίσεως, τὰ δὲ ἀποτελέσματα ταύτης φρικώδη ἀλήθως καὶ ἀπαίεια καὶ ἀπογοῖα.

Ἔχω ἐνώπιόν μου τὴν στατιστικὴν τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1883 διαπραχθέντων ἐγκλημάτων ἐν τῷ κακομένῳ Βασίλειῳ τῆς Ἑλλάδος. Φόνοι μὲν 500 (σελίς 159) — ἀπόπειραι δὲ κατὰ τῆς ζωῆς 3000 ἐξ ὧν 109 εἰς Ἀθήνας καὶ Πειραιᾶ. Ἀπαγορεύει γυναικῶν καὶ βιασμῶν καὶ κλοπῶν ἀναριθμητοὶ καὶ ἀνυπολόγητοι, — πειροκτονία, ἐδαλοφροκτονία καὶ κωκουργήματα μηδεμίαν ἔχοντα ἀνελογίαν πρὸς τὰ προκαλοῦντα αὐτὰ αἰτία, — παιδίε πυροβολοῦντα καὶ φανεύοντα τοὺς συμμειθητῶς ἢ ὑπέζοντα τοὺς διδασκάλους ἢ αὐτοκτανοῦντα, — ἀρεθμὸς ἄλλων ἐγκλημάτων τριακοντάκις μείζον πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν διαπραττομένων εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ ἀναλογίαν τοῦ πληθυσμοῦ, — ἐγκληματία ἀνὰ χιλιάδας εἰς οὓς ἀποδύθη βασιλικὴ χάρις ὅπως χορηγηθῶσιν ὡς ὄργανα βουλευτικῶν ἐξαργῶν. — ἔ-

πίσημοι βδελυρῶν κακοῦργων ὑποστηρικταί, — καταστάσεις τοῦ ἰδρώτος τοῦ λαοῦ πρὸς ὀργή-πνοσιν καὶ συντήρησιν πολιτικῶν φατριῶν, — καθηγῆται παρέχοντες ἑαυτοὺς παραδείγματα ἀνθρώπων τοῦς νόμους περιφρονούντων, — ἀκυλασία δημοσίων ἠθῶν διαμύρφωσις δὲ ἐλευπῶν χαρακτηρῶν μεταβαλλόντων τὴν πολιτείαν εἰς ἔθνεμπόριον, — φρικώδης Νεῖλος ἐγκλημάτων, — ἰδοὺ ἢ σκιαγραφείσα τῆς Ἑλλάδος κοινωνικῆς κατῶστασις ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ καὶ δημοσίου ὑπαλλήλου Σίμωνος Ἀποστολίδου.

Ἐν μέσῳ τοιαύτης ἠθικῆς παραλύσεως καὶ καταπτώσεως τιτὲς τῶν καθηγῆτων τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου ἔχρυναν ὅτι ἐπέστη ἢ κατὰλληλος ὄρω ὕπνω καὶ διὰ τοῦ τύπου διδόμεσιν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ὅτι αἱ περὶ ὑπάρξεως δημιουργικῆς πνευματικῆς δυνάμεως πεποιθήσεις στεροῦνται πᾶσης ἐπιστημονικῆς βίσεως, διότι καὶ πειραματικῶς εἶνε ἀποδεδειγμένον ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει ἐκτὸς τῆς ὕλης πᾶσαι δὲ αἱ τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεις καὶ ἰσχύητες ἐκπορεύονται ἀπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ σώματος. Ὁ ὀλισμὸς, ἰδοὺ κατὰ τοὺς συντάκτας τοῦ Προμηθέως, τοῦ ἔγκειται ἢ πραγματικότης καὶ ἢ ἀλήθεια.

Καὶ λοιπὸν:

Κακοῦργοι τῆς Ἑλλάδος ἀκολουθεῖτε τὸ ἔργον σας διότι μηδεμίαν ἔχετε εὐθύνην μὴ ὕστες ἐλευθέρου τῶν ποίεσῶν σας. Νέοι τοῦ Πανεπιστημίου οὐδὲν ὑπάρχει καὶ οὐδὲν ἐπιζητεῖτε ἐκτὸς τοῦ σώματος. Μηδὲν πρὸ τῆς ζωῆς μηδὲν μετὰ θάνατον. ἤρετὴ κενὴ λέξις, Καλένολας ὁ σοφὸς Ἀριστείδης ὁ παρὰφρων Ἀτίλας ἄτομος ἀπαίεσιον, ἀλλ' ἀθῶνον ἀνεύθυνον ὡς τὸ ἔτομον τοῦ πρῶτος, ὡς ἢ κόκκος τῆς ἡμῶν. Μὴ ἔστω πλέον ἀγαθόν, οὔτε μέγα, οὔτε θεῖον, οὔτε ὄσιον, οὔτε ἰδεώδες. Ἔστωσαν πάντα τυχαία, σκιὰ καὶ ἐρείπια.»

Αἱ λέξεις αὗται δὲν ἀνεγνωσκονται ἀληθῶς εἰς τὸ περιοδικὸν τῶν καθηγῆτων τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλ' εἶνε συνέπειαι ἡμεσοί, ἀνεγκαίαι καὶ ἀδυνατώητοι τῶν ὑπ' αὐτῶν διδασκόμενων ἀρχῶν καὶ θεωρημάτων. Ἀμβλυσοπῶντες δὲν βλέπουν τὰς συνέπειας, ἢ βλέποντες δὲν ἔχουν τὸ θάρρος ἢ ἀντιμετωπίεσθαι, ἀλλ' ἀντ' αὐτῶν οἱ διδάσκαλοι τῶν Βύχνερ καὶ ὁ Φόχτ καὶ ὁ Μολσεῦθ διατυπώνουν τὴν ἠθικὴν τῆς ὀλιστικῆς δοξασίας ἔνευ περισκέψεως καὶ περιωργῶν. Μὴ ὑπαρχούσης πνευματικῆς δυνάμεως ἀνεξαρτήτου τῶν μηχανικῶν τοῦ σώματος νόμων, ἢ ἐνεργότης τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἀετήν ἢ πρὸς τὴν κενίαν πρὸς τὴν φιλλήθροπον πρᾶξιν ἢ πρὸς τὸν φόνον τοῦ ἑμοῦτον, ἡρηται ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὸ εἶδος τῶν εἰσαγομένων εἰς τὴν γαστέρα βρωμάτων, ἀπὸ τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀτυσφαίρας, ἀπὸ τὴν γενομένην καλὴν

ἢ καλὴν πέψιν τοῦ στομάχου καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ σώματος λειτουργιῶν. Ἐπαγγελία τερατώδης, ἀλλ' ἀνεγκαίαι ἡμεσοί καὶ λογικαὶ συνέπειαι τῆς ἐπαρότου ὀλοδοξίας, ἀπέναντι τῶν ὀλοίων σεῖς, οἱ τοῦ Προμηθέως συντάκται, ἀποτροπιάζεσθε καὶ ὀπισθοχωρεῖτε βεβαίως, ἀλλ' ὁ συνάδελφός σας Ῥασκὲν ὡς καλεῖ εἰς τὴν ἀξίαν καὶ εἰς τὴν λογικὴν. Ὁ ὀλισμὸς, λέγει ὁ Ῥασκὲν συμφωνοῦν μετὰ τῶν λοιπῶν ὀλιστῶν, δὲν ἐπιδέχεται ἀτόλμους συμβιβασμούς. Τὰ κακοῦργήματα εἶνε φαινόμενα αἰτίων ἀκαθάρτων καὶ ἀνεποδοξάτων. Ἡμεῖς (οἱ ὀλισταί) θ' ἀνατρέψωμεν τὴν πίστιν εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ πρὸς πᾶν ἰδεώδες φρόνημα. Πονεῖ καὶ ἀμοιβᾶ εἶνε πολιτικὰ ἐπινοήματα. Ἡ εὐθύνη καὶ ἢ ὑπαιτέτης ὡς διδάσκει ἢ ἠθικὴ καὶ ἢ κοινοικίη ἐπιστήμη οὐδεμίαν ἔχουσι ὑπόστασιν μὴ ἐξαγομμένων τῶν ἀγαθῶν ἢ τῶν ἐγκληματικῶν πρᾶξεων ἀπὸ τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Σεῖς λοιπὸν κ. κ. καθηγῆται διδάσκετε ὅτι δὲν ὑπάρχει δύναμις ἀνεξάρτητος τῆς ὕλης καὶ τῶν μηχανικῶν αὐτῆς νόμων οὐδὲ πνευματικὴ δημιουργικὴ δύναμις. Ἀλλὰ τίς ἢ ἀπόδειξις τῆς θεωρίας ταύτης;

Ἀπόδειξις! Ἀλλ' οἱ συντάκται τοῦ Προμηθέως εἰς δέκα στίχους τοῦ τεύχους τῆς 7 Ὀκτ. 1890 μᾶς ἀγγέλλουν τὸ δόγμα των, ἀντὶ δὲ πᾶσης ἀποδείξεως μᾶς βεβαίωσιν ὅτι εἶνε ἀλήθεια πειραματικῶς ἀποδεδειγμένη κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ φυσιοδίφου τῆς Ἀγγλίας Τύνδαλ. Καὶ τὴν πρότασιν ταύτην διδάσκουν εἰς τοὺς ἀνεγνωστας καὶ μαθητὰς των ἔνευ ἄλλης ἀναλύσεως ἢ δικαιολογίας ὡς ἀνεῖ ἐπρὸς κειτο περὶ ἀληθείας ἐπιστημονικῶς ἀποδείξεως καὶ ὑπὸ οὐδεὶος διαπραποῦς ἐπιστήμονος ἀμφισβητουμένης.

Καὶ ὅμως ὁ Τύνδαλ αὐτός, οὐτινος τὴν ἀθετησίαν ἐπεκαλέσθησαν προβαίνων εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῶν κοητικῶν καὶ βουλητικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων ἀπεκίχουσε τὰς ἰδίας αὐτοῦ ὀλιστικῆς δοξασίας. Ἐὰν ἐδυνάμεθα νὰ βλέπωμεν διὰ τῆς ὀρίσεως ἢ νὰ συναισθανώμεθα ὅλας τὰς κινήσεις τῶν κινήσεων τοῦ ἐγκεφάλου, αἱ δὲ φυσιολογικαὶ γνώσεις μας ἐπὶ τοσοῦτον ἐπεξετείνωντο ὡςτε νὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ὀρίσωμεν τοὺς λογισμοὺς ἢ τὰ αἰσθητήματα τὰ ἐκδηλούμενα διὰ τῶν διακινήσεων τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης δυνάμεων, θὰ εὐμεθώμεν πάντοτε μακρὰν τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἡρισταμένου ὀλισμοῦ μεταξὺ τῶν σωματικῶν κινήσεων καὶ τοῦ σ υ ν ε ἰ ὀ τ ο ς. Ἐδρισκόμενον ἀπέναντι τῶν σωματικῶν δυνάμεων ἀπ' ἐνός καὶ τῶν κοητικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων ἀπ' ἑτέρου τὸ πρόβλημα ὑπεκφεύγει ἀπὸ πᾶσης τῆς ἐπιστημονικῆς μας θεωρίας καὶ σκέψεως. Σκεπτά-

μεθα πάντοτε και ἀδιαλείπτως σκεπτόμεθα ἐπὶ τοῦ μεγάλου προβλήματος ἀλλ' εὐρισκόμεθα πάντοτε ἐνώπιον τοῦ ἀκαταλήπτου. Ἡ σφαίρα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν εἶνε εὐφυιαντὴ ἀλλ' ὑπάρχουσαν ὅρα πέρε τῶν ὁποίων δὲν δύναμεθα νὰ ἀπερίσωμεν τὸ δὲ πρόβλημα θὰ μείνῃ πάντοτε ἄνευ ἐπιστημονικῆς τινὸς λύσεως.» *Revue des comtes scientif.* 1868 N. 1. — *Giulio Seelz* 94. *Phil. Οἶκος.* — *W. H. Δείλινγκερ* περὶ *Δημ.* Σελ. 71. — *Tyndall Fragm.* of *Science.* Τόμος 2ος, Σελ. 993. 994.)

Πῶς οὖν φαίνεται ἀναγκῶστα ἀπέναντι τῆς ὁμολογημένης ταύτης ἐπιστημονικῆς ἀμελείας περὶ τοῦ ἀκαταλήπτου τῆς φυσικῆς δυνάμεως τῆς αἰσθητικῆς καὶ τοῦ λογισμοῦ, ἡ δογματικὴ βεβαίωσις τῶν συντακτῶν τοῦ Προμηθεῦς καθ' ἣν οὐδεμία δύναμις μὴ ὑποβαλλομένη εἰς τοὺς μηχανικοὺς νόμους τῆς βλῆς;

Καὶ δὲν ἀρκεῖ ταῦτα.

«Ἄν ὑπάρχει δύναμις ἐκτὸς τῆς βλῆς.» Ἴδού ἡ διατύπωσις τῆς ὑλοδοξίας τοῦ Βύχγου τὴν ὁποίαν μᾶς ἐπαναλαμβάνουσι καὶ μᾶς διδάσκουσι οἱ συντάκται τοῦ «Προμηθεῦς» ὡς ἀληθῆσαν ἀδιαφιλονεικῆτον καὶ πειραματικῶς ἀποδεδειγμένην.

Ἀλλ' ἔγκριτος τῆς Ἰταλίας συγγραφεὺς συνέταξε καὶ ἐδημοσίευσεν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο κατάλογον ἐκ τῶν ἐγκριτοτέρων καὶ περιφρασετέρων φυσιογνωστῶν ἀποκρουόντων τὴν ὑλιστικὴν θεωρίαν ἢ μὲς προτείνουσαν ὡς ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν. Ὁ κατάλογος οὗτος σύγκειται ἐκ τῶν ὀνομάτων ἑκατὸν πέντε φυσιοδιφῶν περιλαμβάνει δὲ καὶ τοὺς περικλαεῖς *Παστέρ* καὶ *Σέκη* καὶ *Αἰβινξτῶν*, καὶ *Αραξέξ*, καὶ *Λουκὰ* καὶ *Νόντζη* καὶ *Φερρόφ*. (*Όρα Filosofo di Firenze*.) Ἰδίω 1890. Σελ. 161. 162.) Καὶ ὅπως ὁ συνταχθεὶς κατάλογος εἶνε ἐπιληπτικῆς διότι δὲν μνημονεύονται ἐν αὐτῷ τὰ ἔργα τοῦ ἱατροῦ *Χούντεφ* περὶ Ἰλῆς καὶ *Αυράμεως* οὔτε αἱ συγγραφαὶ τοῦ *Α. Γεντίλη* καὶ *Φιλοπάντη*, παρελείφθησαν δὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἐπιφανεστέρων ἐκ τῶν ζώντων φυσιογνωστῶν.

Ὁ σπουδαιότερος τῶν ἐν *Εὐρώπῃ* ὑλιστῶν ἐθεωρεῖτο μέχρις ἐσχάτων ὁ ἄγγλος φυσιολόγος *Χουξλέη*, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀπεκήρυξε πρό τινος τὴν πρότασιν ἢν οἱ συντάκται τοῦ «Προμηθεῦς» μᾶς προτείνουσαν ὡς ἀληθῆσαν πειραματικῶς ἀποδεδειγμένην. «*Ἐξιόλογα*, λέγει ὁ *Χουξλέη*, β λ η καὶ δ υ ν α μ ε ς ἴδού τὸ ἄλλα καὶ τὸ ὄμειγα τῆς θεωρίας τοῦ ὑλισμοῦ. Ὁ φανατικώτερος τῶν ὑλιστικῶν θεωρῶν ὁμοιοῦ χαρακτηροῖσιν ὡς ὑποκριτὰς ἢ ἡλιθίους τοὺς μὴ συμμεριζομένους αὐτάς, ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἐπιθυμῶ νὰ συγκαταριθμηθῶ μεταξὺ τῶν βεβαιούτων ὅτι οὐδεμία δύναμις ὑπάρχει ἐκτὸς τῆς βλῆς.» Καὶ προσέειπε κκ. καθηγητὰς ταῦτα ἔγραψεν ὁ πολὺς *Χουξλέη* καὶ ἠκολούθησε λέγων. «Ὅτι

προόδηλον ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ πλὴν τῆς βλῆς καὶ τῆς φυσικῆς δυνάμεως ὑπάρχει καὶ τρίτον τι, τὸ σ υ ν ε ι ὄ ς. Συνδέονται βεβαίως τὰ φαινόμενα τοῦ συνειδότητος μετὰ τῶν φαινομένων τῆς βλῆς καὶ τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ παραδεχθῶ εἰς τὸ πείσμα τῆς ἐμῆς καρδίας καὶ διανοίας τὴν πρότασιν καθ' ἣν ἀποδίδονται τὰ πνευματικὰ φαινόμενα εἰς τὰς μεταβολὰς καὶ μετακινήσεις τῆς βλῆς καὶ τῶν δυνάμεων τῆς. Πάντες οἱ γνωστοὶ μου ἰλισταὶ συντέτριψαν τοὺς ὁδόντας θέλοντες νὰ μὴ δεῖξωσι τὴν ἡώμην ταύτην. Τούτων τεθέντων, δύναμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀληθῆσαν ἀδιαφιλονεικῆτον τὴν ἔξῃς. Ἐπάρχει πνευματικὸς κόσμος, αἱ δὲ θεωρίαι περὶ βλῆς καὶ δυνάμεως εἶνε ἐσφαλὰ ὑποθέσεις ἀμφισβητούμεναι.» (*Ἀλλήλινγκερ*, περὶ *Δημιουγ.* Σελ. 8.)

Ἐν Ἄγγλις περικλαεὺς φυσιολόγος, πρόεδρος τῆς Βασιλικῆς ἑταιρίας τῶν μικροσκοπικῶν ἐρευνῶν καὶ ἐκζητήσεων, ὁ ἰσομοδιώτερος πάντων περὶ τὴν διέγερσιν τῶν δυνάμεων τῆς βλῆς καὶ τῶν ἀφαιρῶν ἐκτῆς δυνάμεως. *Ηρασκληθελί* κατὰ τὸ ἔτος 1887, ν' ἀποφασισθῆ ἐπὶ τῆς προτάσεως ἢν μᾶς διδάσκουσι οἱ συντάκται τοῦ Προμηθεῦς ὡς ἀληθῆσαν ἐπιστημονικῶς καὶ πειραματικῶς βεβαιωθῆσαν, ὁ πρόεδρος *Ἀλλήλινγκερ* ἀπεφάνθη ἐν μὲ τῶν ἐπισήμων ἐπιστημονικῶν συνεδηγίσεων τοῦ *Φιόλνκερ*. Ἐπιφροσύνη μὲς προσεχῶς νὰ γνωρίσω εἰς τοὺς ἀναγνώστους τῆς «*Ἀναπλάσεως*» τὰς θεωρίας τοῦ σοφοῦ ἀνδρός καὶ τὰς σκέψεις καὶ κρίσεις αἵτινες τὸν ὠδήγησαν εἰς τὰ ἔξῃς συμπερίσματα ὅπως ἐναντία τῶν ὑπὸ τῶν ὀλοδοξῶντων προσβεβωμένων. «Ὅτι δὲν ὑπάρχει δύναμις ἐκτὸς τῆς βλῆς καὶ δυνάμεις πνευματικῆς καὶ δυνάμεις ὑπερτέρας καὶ ἀνεξερευνητοῦ καὶ ἰστέως, αὐτὲ τὰ πνευματικὰ φαινόμενα οὐτε αὐτὰ τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς θὰ ἐπεφαινόοντο ἐπὶ τῆς γῆς τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ *Χέκελ* περὶ ἔξελξεως τῆς ζωῆς διδασκόμενα χαρακτηροῖζει ὁ μέγας φυσιολόγος π α ρ ρ ὀ δ ε ι ν τῆς ἐπιστήμης. Πρὸς κύρωσιν τῶν ἰδεῶν καὶ θεωριῶν ταύτων ὁ *Ἀλλήλινγκερ* ἐπεκαλέσθη τὴν αὐθεντικὴν τοῦ Ἑργίκου Ρωσικῆ προέδρου τῆς ἑταιρίας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ *Τύνδαλ*.

Καὶ ἄλλη σπουδαία παραλήψις παρατηρήματα εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Ὀβίδη συνταχθέντα κατάλογον. Ἄνω τῶν διακριτοτέρων τῆς Ἄγγλις ἐπιστημῶν, τοῦ μαθηματικοῦ *Ταί* καὶ τοῦ διακριτοτέρου φυσιολόγου *Στουάρτ*. Ὁ δὲ ὀνομαστικὸς ἰσχυρισμὸς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐπισημῶν ἐξεπρόνησεν τὴν περιόριστον συγγραφήν. Ὁ ἄσφατος *Κόσμος*, ἢς ἔχω ἀπὸ χίττας τὴν δεκάτην τρίτην ἐκδοσιν, δι' ἣς περιφανῶς ἀπέδειξεν ὅτι δυνάμεις ὑπάρχουσι ἐκτὸς τῆς βλῆς οὐ μόνον ὑπερκόσμου ἀλλὰ καὶ ἐν

κόσμοι καὶ τὰ τοῦ νοητοῦ καὶ ὄρατοῦ κόσμου διέποντες. Γνωστὸν δ' εἶνε ὅτι καὶ ὁ Νεύτων αὐτὸς ὁ ἀνακαλύψας τὸν νόμον τῆς βαρύτητος ἐπέσβευσεν ὅτι ὁ νόμος οὗτος διέπει μὲν τὴν βλῆν ἀλλ' εἶνε ἐκτὸς τῆς βλῆς μὴ ἔχων τοὺς χαρακτηροῦς τῆς θερμοκρατικῆς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν νόμων τῶν φυσικῶν στοιχειῶν σωματικῆς μηχανικότητος. Μετὰ τὸν Νεύτωνα κατεβλήθησαν μεγάλα προσπάθειαι ὅπως ὁ νόμος τῆς βαρύτητος ἐξομοιωθῆ πρὸς τὰ φαινόμενα τοῦ φωτός, τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, τοῦ θερμοκρατικοῦ, ἀλλ' αἱ προσπάθειαι ἀπέβησαν μάταιαι ὠδήγησαν δὲ εἰς τερατώδη συμπεράσματα. (*Όρα Μηχ. τοῦ θερμοκρατικοῦ* ὑπὸ *Χίφρ* εἰσαγ. τμήμα γ')

Αἰδέξαντες οἱ κκ. συντάκται τοῦ «Προμηθεῦς» τὸ δόγμα περὶ μὴ ὑπάρξεως δημιουργικῆς πνευματικῆς δυνάμεως καὶ περὶ μὴ ὑπάρξεως δυνάμεως ἐκτὸς τῆς βλῆς διὰ τοῦ τεύχους τῆς 78βρίου 1890, ἐπεχίρουν μετὰ τῶν μαθημάτων τοῦ *Χέκελ*, νὰ μᾶς διδάξωσι καὶ τοὺς τρόπους τῆς «φυσικῆς δημιουργίας» ἔξ ἣς παρήχθη ἡ ζωὴ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὁ ἄνθρωπος δι' ἐξελίξεως αὐτόματος ἐπεφάνη ἐπ' αὐτῆς.

Ὁ *Λουκῆτος* ἐδίδασκε κατὰ τὴν ἀρχαίτητα ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐφύερασεν ἐπὶ τῆς γῆς ὡς τὰ χόρτα καὶ αἱ ἴκανθαι καὶ τὰ δένδρα, ὁ δὲ *Χέκελ* ἐξέθεεν ὅτι ὁ πρῶτος ἡμῶν πρόγονος τὸ πρῶτον ζωτικὸν πρῶτοπλασμα ὑπήρξε πρῶτον θαλάσσιον. Ἐν πρῶτον ζωτικὸν αὐτόματον ἐγεννήθη ἐν τοῖς βυθοῖς τοῦ ὀκεανοῦ ἐξ οὗ παρήχθησαν οἱ ἰχθύες καὶ ἐκ τῶν ἰχθύων τὰ ἑρπετὰ καὶ ἐκ τῶν ἑρπετῶν τὰ κτήνη καὶ ἐκ τῶν κτηνῶν ὁ ἄνθρωπος! Ἡ γενεαλογία αὕτη εἶνε ἡ διακριμώδης τῆς ἐπιστήμης εἶπεν ὁ *Δείλινγκερ*, — ὁ *Βίρχωφ* διαμαρτυροῖται ἐνώπιον τοῦ συνεδρίου τῶν φυσιοδιφῶν ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης κατὰ τῶν ἀλλοκρίτων τοῦ *Χέκελ* θεωριῶν. — ὁ *Αραξέξ* ἔγραψεν ἐξ Ἄμερικῆς ὅτι ὁ *Χέκελ* εἶνε μυθιστοριογράφος μᾶλλον ἢ ἐπιστήμων, — οἱ *Μαντεγάντζας* καὶ *Φερρὶ* διαφηριστὰ ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ *Χέκελ* ὡς διακριμώδους διὰ τῆς προτεινομένης γενεαλογικῆς κλίμακος τὴν θεωρίαν τοῦ *Δαρβίνου* καὶ ὁ ἐπιπόλειος ἔχων γνώσιν τῆς σημερινῆς θέσεως τῆς ἀνθρωπολογικῆς ἐπιστήμης γνωρίζει ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ *Χέκελ* πρὸ δεκαπενταετίας προταθεῖσα θεωρία δὲν ἐλήφθη κἄν ὑπὸ σπουδαίαν ἔοψιν, ἐφ' ὅσον μάλιστα καὶ ὁ προτείνων αὐτὴν ἀνωμολόγει ὅτι μηδεμίαν περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῆς ἀκριβείας δύναται νὰ χορηγήσῃ ἀπόδειξιν καὶ ἐχαρακτήριζεν ὡς νέον πίστειος δόγμα τῆς φυσικῆς δημιουργίας ὅπως ἀντικαταστήσῃ αὐτὴν εἰς τὸ ἐπικρατοῦν τῆς ὑπερκόσμου δημιουργίας.

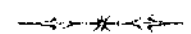
Καὶ ὅμως οἱ συντάκται τοῦ «Προμηθεῦς» μᾶς προτείνουσι τὴν τερατώδη θεωρίαν ὡς ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν! Οὐδέεις λόγος περὶ τῶν διαμαρτυριῶν τοῦ *Βίρχωφ* καὶ πάντων τῶν ἐπιφανεστέρων φυσιολόγων ὅσοι ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ τέρατος τῆς γενεολογίας τοῦ *Χέκελ*. Καὶ οὐ μόνον παρελείψαν νὰ φρατίσωσι τοὺς ἀναγνώστους περὶ τῶν γενομένων ἐπιστημονικῶν διαμαρτυριῶν κατὰ τῆς θεωρίας τοῦ *Χέκελ*, ἀλλ' ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει ἐσύστησαν τὴν θεωρίαν τῆς φυσικῆς δημιουργίας ὡς ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν πειραματικῶς ἤδη ἀποδειχθεῖσαν. Τὸ προηγουμένον ἔρθερον οὕτω ἐχρησιμεύσει ὡς εἰσαγωγή καὶ σύστασις τῆς τερατώδους τοῦ *Χέκελ* μυθολογίας προτεινομένης εἰς τὸ κοινὸν τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐπιστημονικὸν δόγμα.

Σπουδαία θὰ ἦτο βεβαίως ἡ ἀποστολὴ τοῦ περιοδικοῦ ὁ «Προμηθεῦς» ἐάν οἱ συντάκται αὐτοῦ περιορίζοντο νὰ διδάξωσι τὰς ἐπιστημονικὰς ἀληθείας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὅσοι μάλιστα συνέχονται μετὰ τῆς ὑγεινῆς μετὰ τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ πρακτικοῦ βίου. Ἀλλὰ χαρακτηροῦσαντες ἀπὸ τοῦ πρώτου τεύχους τὸν *Δημιουργόν* ὡς «ὑποτιθέμενον πλάστην», διδάσκοντες ὅτι δὲν ὑπάρχει δύναμις ἐκτὸς τῆς βλῆς καὶ πατείνοντες τὴν τερατώδη θεωρίαν τῆς φυσικῆς καὶ αὐτομάτου δημιουργίας, πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ θεογενετικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ δόγματος τῆς ἐξ ὑπερκόσμου αἰτίας δημιουργίας τοῦ παντός, χωρὶς ἢ ἀναφέρωσι κἄν τὰ ὀνόματα τῶν περιφανῶν ἐπιστημῶν ὅσοι κηρύττουσι τὴν αὐτήματον γένεσιν ὡς θεωρίαν νοσητικῆς φαντασίας ἀντιστρατευομένην πρὸς τοὺς γνωστοὺς τῆς φύσεως νόμους, δεικνύουσαν προφανῶς ὅτι κύριος σκοπὸς τῆς συστάσεως τοῦ περιοδικοῦ ὁ «Προμηθεῦς» ἠπύρξεν ἡ διάδοσις τῶν ἀρχῶν τοῦ ὑλισμοῦ καὶ τῆς αὐτομάτου τῆς ζωῆς γενέσεως.

Τοιαύτην μορφώσας πεποιθήσιν περὶ τῶν δημοσιεύσεων τοῦ περιοδικοῦ ὁ «Προμηθεῦς» ἔκρινα ἐμὸν καθήκον νὰ ἐκδηλώσω ταύτην δημοσίως, ν' ἀντεπεξέλθω δὲ κατ' αὐτῶν μετ' ἐπιστάσεως ὀδηγηθῆμενος ἐκ τῶν σφαλμάτων τῆς φυσιοδιφίας ἐρημνῶν καὶ ἐξελέγγων τὸ ψεῦδος καὶ τὴν σοφιστικὴν θεωρημάτων δεῖ ὡν δηλητηριάζεται ἡ καρδία τῆς ἑλληνικῆς νεότητος.

Τὸ τελευταῖον καθήκον θὰ ἐκπληρώσω δι' ἰδιαιτέρου ἐπιστημονικοῦ ἔργου.

Ι. Σκαλιτοῦνης.

Α. ΔΙΟΜΗΔΟΥΣ ΚΥΡΙΑΚΟΥ

καθηγητοῦ τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου

ΠΡΟΣΛΑΜΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΙΕΝΗ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Ἐξαριθμοῦσα ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Jahrbücher für protestantische Theologie»

ΥΠΟ

ΦΙΛΙΠΠΟΥ Π. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Κύριοι,

Χαίρω διατρέβων ὡς φίλος ἐπὶ τινὰς ἡμέρας παρ' ἡμῖν τοῖς ἐν Ἰένῃ γερμανοῖς θεολόγοις. Πάντες οἱ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου θεολόγοι δικαίως γεραίρονται τὴν γερμανικὴν προτεσταντικὴν θεολογίαν, ἣν οἱ σήμερον κρατεῖ τὰ σκῆπτρα ἐν τῇ θεολογικῇ ἐπιστήμῃ. Οἱ πλείστοι τῶν θεολόγων οὐ μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ τῆς Ρωσσίας, τῆς Ρουμανίας, τῆς Σερβίας καὶ τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων χωρῶν, ὑπέσταν μαθητὰ γερμανῶν τῆς θεολογίας διδασκάλων. Πάντες οἱ τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου θεολόγοι ἐσπούδασαν ἐν Γερμανίᾳ, ἐν οἷς καὶ ὁ λαλῶν ἐγένετο φοιτητὴς τῶν Πανεπιστημίων τῆς Ἐρλάνγκεν, Λειψίας καὶ Βιέννης. Καὶ αὐτὴ ἡ καθολικὴ θεολογία εἶναι ἡμετέρας ἐκείνης ἀνεκφυγίμης τῆς ἡγεμονίας τῆς γερμανικῆς διαμαρτυρουμένης θεολογίας. Οἱ καθολικοὶ θεολόγοι, οἱ ἔξοι τοῦ τίτλου ἐπιστημόνων θεολόγων, οἷος ὁ Müller ὁ ὡς γνωστόν χρηματίσας μαθητὴς τοῦ Schleiermacher, ὁ Standenmayer, ὁ Drey, ὁ Hirscher, ὁ Kuhn, ὁ Hebele, ὁ Alzog, ὁ Döllinger, στηρίζονται ἐπὶ τῆς διαμαρτυρουμένης θεολογίας καὶ τῆς ἐπιστήμης τῆς γερμανικῆς. Ὁ γερμανικὸς λαὸς εἶναι καθόλου κατὰ τοὺς νεωτέρους τοὺς χρόνους ὁ τῶν ἐξοχῶν ἐπιστημόνων λαός, ὡς τὸ πάλαι τοιοῦτοι ἐνεδέχθησαν οἱ Ἕλληνες. Ἡ γερμανικὴ θεολογικὴ ἐπιστήμη ὑπενόησε οὕτως εἰς τὴν ἀμειβίαν προσεγγίσειν καὶ καταλλαγὴν τῶν διαφόρων ἐκκλησιῶν, ὡς πρότερον ἐχώριζον τὴν πύλιν καὶ ὁ φανατισμὸς. Διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης ἰκανοῦμεθα εἰς τὸ διακρίνειν καὶ ἐκτιμᾶν τὸν κοινὸν πᾶσαις ταῖς ἐκκλησίαις χριστιανικὸν χαρακτήρα. Τραπῶδες βεβαίως εἶναι τὸ πρῶτον δογματικὴν τῶν διαφορῶν ἐκκλησιῶν ἔνωσιν· ἀλλὰ φιλικὴ ὅμως προσπί-

(1) Συνιστῶμεν τὴν μετὰ προσοχῆς ἀνάγνωσιν τῶν ἑξῆς διδασκαλικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν ἐκείνοις μέλλουσιν τῶν ἡμετέρων, οἵτινες, ἀγνοοῦντες τὴν ἰστορίαν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν, παντοσεύτως ἀπὸ πολιτείας ἀπὸ τῆς καὶ παρακαλοῦσιν τὴν ἀνύψωσιν καὶ πρόβωσιν αὐτῆς. Εἶναι καιρὸς νὰ κατανοηθῇ ἐπιπάντως, ὅτι ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία εἶναι ὅπως ἡ φιλόσοφος ἡμῶν μήτηρ, ἢ ὡρελλομένη τὸ πᾶν. Σ' Μ.

λαίσις αὐτῶν καὶ συνεφερασία ἐστὶ ἐπὶ κοινῶν ἐδάφους εἶναι τὴν ἐκταίον καὶ οὐχὶ ἀδύνατον. Μεγάλην ἀνάγκην ἔχουσιν αἱ ἐκκλησίαι τῆς ἐπιστημονικῆς θεολογίας, ὡς αὐτὴ θεραπείαται ἐν τῇ διαμαρτυρουμένῃ Γερμανίᾳ, ἵνα ἐν πνεύματι ἐπιστημονικῶ μορφῶνται οἱ τοῦ Ἐδ-αργβλίου διάκονοι, ἵνα κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς παρουσίας ἐποχῆς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ κηρύττωσι καὶ ἴμα ἐνισχύωνται κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τοῦ χριστιανισμοῦ, τοῦ Ἰλιζμοῦ δηλαδὴ, τῆς Ἀθεΐας καὶ τοῦ Κοινωνισμοῦ. Μόνος ὁ Χριστιανισμὸς, ἢ θεοσεβεία αὐτὴ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀγάπης, δύναται τὰ ἰδεώδη τῶν χριστιανικῶν λαῶν ἀγαθὰ νὰ διαφυλάξῃ, τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰλιζμοῦ ἀπειλούμενα. Ἡ ἐνθροπιστὴς διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ θεοσεβείας καὶ ἡθικῶς ἀνοητοῦται. Ἄνευ αὐτοῦ κινδυνεύει σήμερον ὁ ἡμέτερος εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς νὰ ἐκμηδενισθῇ. Ὁ Ἰλιζμὸς ἀπειλεῖ τὴν κοινωνίαν νὰ κατακρημνίσῃ ἐκ τοῦ ὕψους, εἰς ὃ κυρίως διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀνεβιβάσθη. Μόνη ἡ θεοσεβεία καὶ δὴ ἐν τῇ χριστιανικῇ αὐτῆς μορφῇ ἰσχύει νὰ χορηγή τοῖς λαοῖς τὴν ἡθικὴν δύναμιν καὶ ἐδεξίαν.

Ἡ γερμανικὴ προτεσταντικὴ θεολογία ὑφ' ἡμῶν τῶν ἀνατολικῶν πολλῶ πλεον τιμᾶται ἢ ὑπὸ τῶν παπικῶν καὶ προθύμως ὁμολογεῖται ποῖος καὶ πόσος τῷ χριστιανισμῷ προσήμερος ὑπηρεσίας, 1) διότι ἡμεῖς ἐν γένει φιλικώτερον ἐσμεν τοῖς διαμαρτυρουμένοις διὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν σχέσις οὐδέποτε καθόλου εἶπα ἐγένετο ἐχθρική. Οὐδέποτε εἴχομεν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον κεκορημένον καὶ φανερόν, οὐδέποτε ἡμᾶς κατεδιώξατε ἢ κατεκρίσατε, ὡς τοῦτο κατ' ἡμῶν ἐπαίξαν οἱ καθολικοὶ ἀπὸ τοῦ 17. αἰῶνος καὶ μέγιστα ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν. Ἐν Πολωνίᾳ κατὰ τὸν 17. καὶ 18. αἰῶνα οἱ ἐν αὐτῇ οἰκοῦντες προτεστανταὶ καὶ ὀρθόδοξοι διὰ φιλίας ὡς γνωστοῦν συνεδέθησαν κατὰ τῶν δικονόμων αὐτοῦ ποπικῶν. Ἡ μεταξὺ Ἰερουσαλὸν τοῦ Β' καὶ τῶν θεολόγων τῆς Τυβήγγης ἀλληλογραφία ἐκ τοῦ τέλους τοῦ 17. αἰῶνος διεξήχθη ἐν πνεύματι φιλικῷ. Περὶ τοῦ Κυρίλλου τοῦ Αὐσκάρσεως εἶναι γνωστὸν πόσον ἡγάπη τοὺς διαμαρτυρουμένους. Ἡ ἁγγλικανὴ προτεσταντικὴ ἐκκλησία, κατὰ γνωστόν, ἐπὶ τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων λίαν προεχώρησεν ἐν τῇ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν φιλίᾳ. Οἱ ἁγγλοὶ ἐπίσκοποι γίνονται δεκτοὶ ὡς φίλοι ἐν Ἀνατολίᾳ καὶ οἱ ὀρθόδοξοι ἐν Ἀγγλίᾳ. Μέχρις ἐσχάτων ἦτο καθόλου ἡ σχέσις ἀμφοτέρων τῶν ἐκκλησιῶν φιλικὴ ἐκτός τινων ἐξαιρέσεων. Ἐν ταῖς παρὰ τὴν Βελτικὴν ἐπαρχίαν ἢ ἀναμέσον ὀρθοδόξων καὶ διαμαρτυρουμένων ἐχθρὰ ἐκ πολιτικῶν ἐρενηθῆ λόγων. Ὁ Παριστιανισμὸς πταίει εἰς

τοῦτο καὶ οὐχὶ ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία. Κατ' ἀρχὴν αὐτὴ δὲν εἶναι μισαλλόδοξος. Οἱ διαμαρτυρούμενοι καὶ οἱ καθολικοὶ ζῶσιν ἐν τῇ λοιπῇ Ρωσίᾳ ἐλευθεροὶ καὶ ἀνεπηρέαστοι. Ἐν ταῖς χώραις τῆς Ἀνατολῆς συντελοῦσι πῶς εἰς τὴν διακρίσειν τῆς φιλικῆς σχέσεως ἀμφοτέρων τῶν ἐκκλησιῶν οἱ αὐτόθι ἐνεργοῦντες ἔξ Ἀμερικῆς διαμαρτυρούμενοι ἱεραπόστολοι, ἢ ἄλλοι μετρίων πνεύματος, ἐστρωμένοι ἐπιστημονικῆς μορφώσεως, ἀσπυζόμενοι τὰ τῶν παλαιῶν Προτεσταντῶν δόγματα ἢ τυφλῶς ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῶν οὐτῶ καλουμένων Παιτιστῶν. Οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς χορῆζονται τῆς καθόλου παιδείας πρὸς ἀκαλλαγὴν ἀπὸ τῆς ἀμαθείας, τῆς ἐνεκα τῆς βαρβαρῶν τουρκικῆς τυραννίας ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐκαπλωθείσης, καὶ Κλήρου, τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης πεπαιδευμένου, καὶ οὐχὶ τοῦ φανατισμοῦ καὶ ἀνελευθεροῦ καὶ κακῶς ἐρημινομένου ἀμερικανικοῦ Προτεσταντισμοῦ, τοῦ προεβέβητος τὰς τῶν ἀρχαίων Διαμαρτυρουμένων ἢ τὰς τῶν Παιτιστῶν δοξασίας. Ἐν γένει ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία δὲν ἔχει ἀνάγκην μεταμορφώσεως κατὰ τὸν τύπον τῶν προτεσταντικῶν τοῦ 17. αἰῶνος, ὅστις λίαν ἀναγκαῖος καὶ χορηγῶν ἦτο τότε διὰ τοὺς ὑπὸ τὴν παπικὴν τυραννίαν καὶ παχὺν θεοσεβείαν ἐκφυδίσαν διατελοῦντας λαοὺς τῆς Ἑσπερίας, ἀλλ' ἐσώθεν προεχομένης ἀνακαινίσεως, ἐπιστημονικῆς μορφώσεως τοῦ Κλήρου, καλλιτεχνικῆς ἐξοραΐσεως τῆς θείας λειτουργίας, ἐπιθρονώσεως καὶ βελτιώσεως τοῦ θρησκευτικοῦ συναίσθηματος καὶ ἡθικῆς παιδείσεως τοῦ λαοῦ. — Φίλοι ἔσμεν τῶν Προτεσταντῶν 2) διότι κοινῶς ἡμῖν ἀμφοτέροις ὁ ἐχθρὸς, ὁ Παιτισμὸς· ὁ Παιτισμὸς ἀπειλεῖ ἀμφοτέρους ἡμᾶς, οἱ Ἰησοῦνται πολεμοῦσιν ὀρθοδόξους καὶ διαμαρτυρουμένους, ἐν ἑκάσῃ τῇ Ἀνατολίᾳ αἱ Ἰησοῦνται σχολαὶ ἀγωνίζονται κατ' ἡμῶν καὶ ἐπιδιώκουν τὴν τοῦ Καθολικισμοῦ ἐξέκλιψιν ἐπὶ ξημίᾳ ἡμῶν. Ὁ πνευματικὸς δεσποτισμὸς τοῦ Παιτισμοῦ καὶ ἡ πᾶλη αὐτοῦ κατὰ τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἐπιστήμης, τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, ἀφορᾷ καὶ τοὺς ἀνατολικὸν λαοὺς. Ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὁ Παιτισμὸς ὀριστικῶς ἐπὶ καὶ ἡμεῖς ἴσως θὰ ἐξηφανισθῶμεν ἢ καιρίως θὰ ἐβλαπτοῦμεθα. — 3) ἀγαπῶμεν τοὺς Προτεσταντας, διότι τὸ πνεῦμα τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν εἶναι μᾶλλον ἐλευθερὸν ἢ τὸ τῆς καθολικῆς, ἐγγότερον ἰσχυρῶς τῷ Προτεσταντισμῷ ἢ ἕσπον συνήθως νομίζεται. Πλατῶνται οὐκ ὀλίγοι τῆς Δύσεως θεολόγοι, τὴν ἑσπερίαν καὶ ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν ὅπως συγγενεῖς ὑπολαμβάνοντες καὶ μηδαμῶς ἀποβλέποντες εἰς τὴν οὐσιώδη μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰν. Ἐν εἶναι ἐντελῶς ὀρθῶν τὸ ἐποικαλεῖν τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἀπλῶς ὀρθόδοξον· Καθολικισμὸν καὶ τὴν ἑσπερίαν ἐκκλησίαν ὡς

καὶ τὸν Καθολικισμὸν ἢ ὀνομασία αὐτῆ ὑπόκειται τοῦλάχιστον εἰς παρεξηγήσεις. Ἡμεῖς οἱ ἀνατολικοὶ οὐδέποτε ὀνομάζομεν τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν ὀρθόδοξον Καθολικισμὸν ἢ λέξις Καθολικισμὸς συνωνυμεί παρ' ἡμῖν τῷ Ρωμανισμῷ καὶ Παιτισμῷ. Ἡμεῖς καλοῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὀρθοδόξους ἢ ἀνατολικούς. Ἡ ἐκκλησία ἡμῶν οὐσιωδῶς διακρίνεται τοῦ Καθολικισμοῦ καὶ ἴσεται ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ καὶ τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Ὁ Καθολικισμὸς εἶναι ἡ ἐκκλησία τῆς αὐθεντίας, ὁ Προτεσταντισμὸς ἡ ἐκκλησία τῆς ἐλευθερίας· ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία σπονδάζει μετὰ τῆς αὐθεντίας νὰ συνδύξῃ τὴν ἐλευθερίαν. Λεῖπει παρ' ἡμῖν ὁ σιδηροδὸς τῆς ἑσπερίαν ἐκκλησίας δεσποτισμῷ δὲν ἔχομεν ἡμεῖς παντοδύναμον πᾶσαν ἐθνικὴ ἐκκλησία εἶναι ἀνεξέλεγκτος. Ἡ ἱεραρχία ἐν τῇ πρὸς τὸν λαὸν καὶ τὸ ἔθνος σχέσει αὐτῆς οὐδέποτε ἔχει παρ' ἡμῖν τὴν δύναμιν τῆς παπικῆς ἱεραρχίας· ἡμεῖς οὐδέποτε εἴχομεν οὕτως ἱεράν ἐξέτασιν οὕτε πῶνα ἀποφωτισμένων βιβλίων. Οὕτως ἡ ἐκκλησία ἡμῶν δὲν ἔχει μὲν τὴν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ἀποφεύγει ὅμως τὴν πνευματικὴν τυραννίαν τοῦ Παιτισμοῦ. Ὁ Καθολικισμὸς πάντοτε τὰ πρωτεύοντα ἀπέταξε τῇ παραδόσει ἢ τῇ ἐκκλησιαστικῇ διδασκαλίᾳ καὶ διὰ τοῦτο ἐπελάσθητο τῆς Ἀ. Γραφῆς καὶ τῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ σημασίας αὐτῆς τοσοῦτον, ὥστε καὶ εἰς τὴν ἀπεργῶσιν προέβη τῆς ἀνακαινίσεως τῶν ἱερῶν βιβλίων καὶ τὴν τυροβλήσιν τῶν παρὰ τῷ λαῷ κυκλοφορούντων ἀντιτύπων αὐτῶν. Ὁ Προτεσταντισμὸς τὸνναντίον δὲν ἐξετίμησε πάντοτε κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν ὡς δεῖ τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, ἣν οἱ πλησιεστέροι ἦτο τῇ τῶν ἀποστόλων ἐποχῇ καὶ τοῖς τοῦ Χριστιανισμοῦ γενεθλίοις. Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἐτίμα πάντοτε καὶ τὴν Γραφὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν. Οὐδέποτε ἀπηγόρευσε τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς καὶ δὲν παρέδωκεν εἰς τὴν πῶν τὰ ἱερά βιβλία. Ὁ Καθολικισμὸς τὸνίζει εἰς ὑπερβολὴν τὰ ἔργα· ὁ Προτεσταντισμὸς ἐστὶν ὅτε ἐτόνισε μόνον τὴν πίστιν. Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία τιμᾷ μὲν μετὰ τοῦ Παύλου τὴν πίστιν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ Ἰακώβου ἐνοῖ τὴν πίστιν καὶ τὰ ἔργα καὶ ἀπαιτεῖ μετὰ τοῦ Ἰωάννου τὴν ἐνεργὸν ἀγάπην. Οὐδέποτε ἡμεῖς εἴχομεν τὴν ἐξωτερικότητα τῶν ἔργων ἐν τῷ βῆθμῳ ὁ Καθολικισμὸς. Οὐδέποτε ἐπολήθησαν παρ' ἡμῖν συγχορηγία. Ὁ Καθολικισμὸς τέλος ἔχει πομπώδη, θεατρικὴν, μηχανικὴν, ἐν νεκρῇ γλώσσῃ τελομένην καὶ διὰ τοῦτο ἀκατάληπτον θεῖαν λειτουργίαν. Ἡ προτεσταντικὴ θεία λειτουργία, ὅσον καὶ ἐν ἡ ὁμολογουμένως διδασκαλικὴ καὶ οἰκοδομητικὴ, φαίνεται ἡμῖν ὑπερβολικῶς ἀπλή

καὶ μὴ ἐπαρκῶς λαμβάνουσα ὑπ' ὄψει τὴν ἐν-
θροσύνην αἰσθητικότητι καὶ τὰς καλολογικὰς
τάσεις καὶ ἀνάγκας. Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία
πειρᾶται ἀμφοτέρως ν' ἐπιφούγη τὰς ὑπερβο-
λὰς ἔχει λαμπρὰν καὶ ἕνα ἐπὶ τὴν θεῖαν λα-
τρείαν ἐν τῇ γλώσσει τοῦ λαοῦ. Πάντα ταῦτα
δεικνύουσιν, ὅτι ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἰδίαν
κατέχει θέσιν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἐκκλησιῶν,
τὴν μεσότητά μετὰ τὸν Προτεστάντισμὸν καὶ
Καθολικισμὸν τηροῦσα, ὡς σχεδὸν τὸ αὐτὸ
πράττει καὶ ἡ ἀγγλικανὴ ἐκκλησία, ἡ ἐγγύτατα
ιστάμεθα. "Οτι τὸ πνεῦμα τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν
διαφέρει καὶ εἶναι πολλῶν ἐλευθερώτερον τοῦ
πνεύματος τῆς ἡωμαικῆς ἐκκλησίας, ἀποδει-
κνύουσι καὶ τὰ ἐπόμενα.

α) Δὲν ἔχομεν πάμπαν ἀνεξάρτητον κειρα-
λὴν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν ὁμολογοῦμεν τὸν Ἰ.
Χριστόν, τὸν Θεὸν Σωτήρα. Ὁ Κωνσταντι-
νουπόλεως Πατριάρχης ἔχει ἄπλως πρωτείον
τιμῆς, δὲν ἐξασκεῖ οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην δύνα-
μιν ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀνεξαρτήτων πατριαρχείων
καὶ τῶν λοιπῶν ἀνατολικῶν ἐθνικῶν ἐκκλη-
σιῶν, ὧν ἐκάστη ὅπως αὐτοτελῶς καὶ ἐλευθέ-
ρως κυβερνᾶται. Τοῦτο δὲ παρέχει τῷ θρη-
σκευτικῷ βίῳ τῶν ἐκαστοῦ ἐκκλησιῶν ἐλευ-
θερώτερον χαρακτῆρα. β) Ἡ διδασκαλία τῆς
ἐκκλησίας ἡμῶν δὲν ὠρίσθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων
Πατέρων καὶ Συνόδων ἐν ἐπάσει ταῖς λε-
πτομερείαις, ὡς τοῦτο συνέβη ἐν τῇ ἡωμαικῇ
ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς ἐν Τριδέντῳ συνόδου καὶ
τῶν παπικῶν ὄρων. Διὰ τοῦτο ἡ θεολογικὴ
ἐπιστήμη κινεῖται παρ' ἡμῶν μᾶλλον ἐλευθέρως
ἢ ἐν τῇ παπικῇ ἐκκλησίᾳ. Ἡ κατήχησις τοῦ
Μογίλα καὶ οἱ ὅροι τοπικῶν τινῶν συνόδων
τοῦ 15. αἰῶνος δὲν ἀπολαμβάνουσι παρ' ἡμῶν κί-
ρους ἀπολύτου. γ) Ὁ ἡμέτερος κληρὸς, ἐξαι-
ρουμένων τῶν ἀλλῶν ἐπισκόπων, εἶναι ἐργα-
σμός τοῦτο συντελεῖ, ὅπως μὴ ἀποξενωθῆται ὁ
κληρὸς τῆς κοινωσίας ὁ ὀρθόδοξος κληρικὸς
παρκαλοῦνται τὴν πνευματικὴν κίνησιν τοῦ
λαοῦ, συμμερίζεται τὰ συναίσθηματα αὐτοῦ,
δὲν ἔχει πνεῦμα ἀποκλειστικὸν καὶ συμφέροντα
ἰδιαιτέρα, διὸ χαρακτηριστικὸν αὐτῶν πνεῦμα μᾶ-
λλον ἐλευθέρων ἢ τῶν ἡωμαικῶν κληρικῶν. δ) Ἀί
παρ' ἡμῶν Κυβερνήσεις ἐξισκοῦσι μετὰ τὴν
ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων ἐπιτροπὴν
ἔχουσι τὴν ἐποπτείαν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ
τῶν ἀξιωματῶν αὐτῆς, ἵνα μὴ ἀποβῇ ἡ ἐκκλη-
σία κράτος ἐν κράτει συμμετέχουσι πικρῶν
τῶν ὑποθέσεων τῶν οὐχὶ καθαρῶς πνευματι-
κῶν, ἀλλὰ καὶ κοσμικῶν, ὡς λ. χ. εἶναι ὁ γέ-
μος ἐν τοῖς σχολείοις δὲν ἐπιτρέπουσιν αἱ πο-
λιτικαὶ ἀρχαὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν πανίσχυρον
ἐκείνην ἐπιμβασιν, ἣν ἡ ἡωμαικὴ διεκδικεῖ ἐκ-
κλησία ὁ ὀρθόδοξος κληρὸς οὐδέποτε παρ' ἡ-
μῶν εἶδε τὴν τοιαύτην ὕφεσιν ἀναμείξεως εἰς τὰ
δικαιώματα τῆς Πολιτείας. Παρ' ἡμῶν βασι-

λευαὶ διαρκῶς εἰρήνη καὶ φιλία μετὰ τὴν πολι-
τείαν καὶ ἐκκλησίαν. Παρ' ἡμῶν ἡ ἔχθρα τοῦ
ἡωμαικοῦ κληρῶν κατὰ τῆς πολιτείας εἶναι
ἄγνωστος καὶ ἀκατανόητος. Οἱ κληρικοὶ ἡμῶν
εἶναι ἐν γένει καλοὶ πατριῶται, ἀνημῶσιν ἐν
ταῦτ' τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ ἔθνει, ἐξ οὗ λαμβά-
νονται. Τοῦτο εἶναι συνέπεια τοῦ ἐθνικοῦ χα-
ρακτῆρος τῶν ἐκκλησιῶν ἡμῶν. ε) Τὸ φιλε-
λεύθερον πνεῦμα τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν προέ-
χεται καὶ ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ θέσεως τῶν ὀρθόδο-
ξων μοναχῶν, οἵτινες παρ' ἡμῶν δὲν χείρου-
σιν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων τοιαύ-
την ἐπιτροπὴν, οἷαν τὰ μοναχικὰ τέγματα ἐν
τῇ ἡωμαικῇ ἐκκλησίᾳ. Ἡμεῖς δὲν ἔχομεν Ἰη-
σοῦτας, δὲν σύμβολον εἶναι ἡ ἀντιθέσις καὶ
ἡ καταπολέμησις τῆς προόδου καὶ τῆς ἐλευθε-
ρίας τοῦ πνεύματος, σκοπὸς δὲ ἡ ὑποδοχὴ
τοῦ κόσμου ὑπὸ τὴν παπικὴν βίαν. Παρ' ἡ-
μῶν οἱ μοναχοὶ, ὡς οἱ ἀρχαῖοι τῆς Αἰγύπτου
ἀσκητῆς, ἤσαν διδασκαλοὶ βίαν θεωρίας καὶ
μελέτης. ς) Τὸ ἐλευθέρων φρόνημα τοῦ κλη-
ρῶν ἡμῶν διαγίγεται καὶ ἡ ἐλευθέρια αὐτοῦ
μύσησις ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις ὁ ἀνώτερος
κληρὸς παιδεύεται ἐν ταῖς πανεπιστημιακαῖς
σχολαῖς τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Βουκουρεστίου, τοῦ
Τερονβοβίτζιον, τῆς Πετροπόλεως, τῆς Μό-
σχας, τοῦ Κιέβου, τοῦ Καζάν, αἵτινες ἐν
Ῥωσίᾳ ὀνομάζονται θεολογικὰ ἀκαδημία.
Πολλοὶ τῶν Καθηγητῶν τῆς θεολογίας παρ' ἡ-
μῶν εἶναι λαῖκοι καὶ οἱ πλείστοι, ὡς ἦδη εἶπο-
μεν, ἐσπούδασαν ἐν Γερμανίᾳ ἔχομεν καὶ μι-
κροτέρως Γερμανικὰς σχολὰς διὰ τῶν ἐπιλοπιῶν
κληρῶν, ὅστις μέχρι τοῦ νῦν δὲν μορφοῦται κα-
λῶς ἀλλὰ τὸ ἐπιφαινοῦν πνεῦμα ἐν τῇ διδασκα-
λίᾳ καὶ τῶν σχολείων τούτων εἶναι ἐλευθέρων.
Πάντες αὗται οἱ λόγοι, πιστεύω, ἐξηγοῦσι τὸ
ἐλευθερώτερον πνεῦμα τῆς ὀρθόδοξου ἐκκλη-
σίας.

Τὰ ἔχει τοῦδε εἰρημῶν δεικνύουσι πῶς
καὶ διὰ τὸ ὀρθόδοξοι θεολόγοι δύναται νὰ
ᾄωσι καὶ εἶναι φίλοι τῶν προτεστάντων καὶ
τῆς προτεστάντικῆς ἐπιστήμης. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ
ἀγαπᾶ τὴν γερμανικὴν θεολογίαν, ἐν γερμα-
νικῶν πανεπιστημίοις πρὸ εἴκοσι ἐτῶν σπου-
δάσας καὶ ἐκτοτε ἀδιαλείπτως περὶ τὴν γερ-
μανικὴν μάλιστα θεολογίαν ἀσχολούμενος ὡς
Καθηγητῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐν
τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Καὶ δι' ἀσπά-
ξουμαι τὴν αὐστηρῶς ἐπιστημονικὴν γερμα-
νικὴν θεολογίαν, ἣν ὁ πολλὸς ἐπιμελίσαν
Schleiermacher. Φρονῶ, ὅτι μόνον δι'
αὐστηρῶς ἐπιστημονικῆς μεθόδου, ἥτις εἰς
τὰ βῆθη εἰσδύει τῶν ζητημάτων καὶ ταῖς ἀπει-
τήσας συμμορφοῦται τῆς σημερινῆς ἐπιστή-
μης, δύναται νὰ κατορθωθῇ ἡ ἁρμονία μετὰ τὴν
γνώσεως καὶ πίστει, χριστιανισμοῦ καὶ νεο-
τέρου πολιτισμοῦ, ἐκκλησίας καὶ νεωτέρας κοι-

νωσίας καὶ οὕτως ἡ θεολογία εἰς τὸ ὕψος τῆς
σημερινῆς ἐπιστήμης νὰ ἐξαρθῇ καὶ ἄξια τοῦ
ἐπιστημονικοῦ τέλου νὰ καταστῇ. Ἡ γυνῶσις
τῶν ἀρχαίων Ἀλεξανδρινῶν, τοῦ Ὁριγένους
καὶ Κλήμεντος, ἦτον ἡ πρώτη τοιαύτη ἀπό-
πειρα καταλλαγῆς τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς
τότε ἐπιστήμης καὶ φιλοσοφίας, τοῦ Νεοπλα-
τωνισμοῦ, δι' ἐπιστημονικῆς φεύνης τοῦ χρι-
στιανισμοῦ. Διὰ τοῦτο τιμῶ μάλιστα τοὺς θε-
ολόγους τῆς Ἰένης ἕνεκα τοῦ διακρίνοντος τὴν
θεολογίαν αὐτῶν αὐστηροῦ καὶ καθαρῶ ἐπι-
στημονικοῦ πνεύματος. Ταῦτα λέγων, δὲν ἔχω
ὑπ' ὄψει ὠρισμένης διδασκαλίας, ἐν Ἰένῃ δι-
δασκομένης, περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ
ἰδρυτοῦ τῆς θρησκείας ἡμῶν καὶ περὶ τῆς
ιστορίας τῶν ἰσχυρῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ
καθόλου τὴν αὐστηρὰν ἐπιστημονικὴν τάσιν
τῆς Ἰεναιῆς θεολογίας. Πρὸ πάντων ἠγάπησα
τὰ συγγράμματα τοῦ φίλου ἡμῶν Πασο. Ὁ
ἀνὴρ οὗτος ἔχει τὸ ἑλληνικόν, τὸ συναίσθημα
τοῦ καλοῦ, ὅπως τῶσον λεπτῶς ἐνοῦται ἐν
αὐτῷ μετὰ τοῦ χριστιανικοῦ συναίσθηματος.
Θανατῶ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τὴν καλλιτε-
χνικὴν ἐκείνην καὶ χροῖεσαν καὶ πνευματώδη
πραγματικὴν τῶν σπουδασιῶν θρησκευτι-
κῶν ζητημάτων. Τὸ φιλόκαλον, ἐπίχαρι, εὐφρά-
κελον ὕψος αὐτοῦ ἐν συνδέσμῳ μετὰ σπανίας
βεληνοῦρας, μεγάλης ἐναργείας, εὐθυμίας
καὶ ἀσυνήθους πολυμαθείας, κατέστησέ μοι
προσφιλὴ τὴν ἀπύγνωσιν τῶν συγγραμμάτω-
ν Πασο, διὸ καὶ εἰς ἐνδειξὴν τοῦ βεθέος
σεβασμοῦ μου ἀφιέρωσα αὐτῷ ἐν τῶν ἔργων
μου, τὰς Μελέτας, καὶ ἀπεφάσισα μακρὰν νὰ
ἀναλάβω ἐξ Ἑλλάδος ὀδοπορίαν, ὅπως αὐτο-
προσώπως χαίρεισιν αὐτῷ.

Ἐν τέλει θρησὺ ἀναγκαῖον ὀλίγα τιμὰ νὰ
εἶπω περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τῆς ἐκ-
κλησίας ἡμῶν. Ἡ Ἀνατολικὴ ἐκκλησία πᾶσιν
αὐτῆς τὴν ἀκμὴν ἀπώλεσεν ἐπὶ τῆς ἐν ἔτει
1453 ἡλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ
πολιτικὴ κατάστασις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἐκ-
τατε ἐδεικνύθη. Καὶ ἡ Ῥωσσία διὰ τὴν ὑπὸ τῶν
Μογγόλων κατακτησιν καὶ ἄλλας αἰτίας ἐπὶ
μακρὸν χρόνον ἀνεχαιτίσθη ἀπὸ πάσης προό-
δου. Μόνον ἀπὸ τοῦ παρόντος αἰῶνος πολιτι-
κῶς ἀνέστησαν οἱ ὀρθόδοξοι λαοί. Ἡ Ἑλλάς,
ἡ Σερβία, ἡ Ρουμανία, ἡ Βουλγαρία ἀποτελοῦσι
νῦν κράτη τοῦ αἰῶνος, ἐν οἷς καὶ ὁ πολιτικὸς καὶ
κοινωνικὸς βίος καὶ ἐκείτην μετὰ πρῶτον ἐνέ-
η. Ἡ Ῥωσσία κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐκατονταετηρί-
δος ταύτης εἰσῆλθεν εἰς τὴν χορείαν τῶν με-
γάλων πεπολιτισμένων ἐθνῶν καὶ οἱ διάσημοι
ἄνθρωποι συγγραφεῖς Pushkin, Tolstoi, Gas-
tarovskii μαρτυροῦσιν, ὅτι οἱ πεπολιτισμένοι
καὶ λόγιοι ἄνθρωποι ἤρξαντο ἀμιλλόμενοι πρὸς
τοὺς τῶν ἄλλων πεπολιτισμένων εὐρωπαϊκῶν
λαῶν. Μετὰ τῆς γενικῆς ταύτης, πολιτικῆς καὶ

κοινωνικῆς, ἀνεύσεως τῶν ὀρθόδοξων λαῶν
συντελεῖται ὀλίγον καὶ ἡ ἀνύψωσις τῆς ὀρ-
θοδόξου ἐκκλησίας. Ὁ κληρὸς ἐν Ῥωσίᾳ ἰ-
δίως μορφοῦται ἰκανῶς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Ὑ-
πάρχουσι θεολογικὰ σχολαὶ διὰ τὸν ἀνώτερον
κληρὸν ἐν Πετροπόλει, Μόσχᾳ, Κιέβῳ, Κα-
ζάν, Ἀθήναις, Βουκουρεστίῳ, Τερονβοβίτζιῳ,
Βελιγραδίῳ καὶ πανταχοῦ πλῆθος Γερμανικῶν
σχολῶν χάριν τοῦ λοιποῦ κληρῶν. Ἡ θεία λα-
τρεία, ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ ζω-
γραφικὴ, ἡ μουσικὴ ἐν Ῥωσίᾳ μάλιστα πολυ-
ειδῶς καὶ πολυτρόπως ἐξωραϊσθήσαν. Τὸ κή-
ρυγμα ἐπαρκῶς πάλιν εἰσῆχθη. Τὰ λεγόμενα
ταῦτα ἀναφέρονται μᾶλλον εἰς τὴν ὀρθόδοξον
ἐκκλησίαν, ἢ πρὸς τὴν προδοτικὴν ἐμερίμενησαν
αἱ νεώτεροι ἡωσαικαὶ κυβερνήσεις. Ἡ κα-
τάστασις τῶν ἄλλων ἀνατολικῶν ἐκκλη-
σιῶν δὲν εἶναι εἰσέτι τοσοῦτον εὐχάριστος,
διότι καὶ ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῶν λαῶν
τῆς Ἀνατολῆς, οἵτινες μὲν ἀπὸ τινῶν δεκα-
ετηρίδων ἤρξαντο ἐν ἐλευθερίᾳ ζῶντες, εἶναι
μέχρι τοῦδε ἡμιτελεῖς καὶ τεταραγμέναι. Ἀλλ'
ἐν τῇ τῆς ἡωσαικῆς ἐκκλησίας, ἐξ αἰτίας τῆς
ἕως τὴν σήμερον δεινῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ πο-
λιτικῆς καταστάσεως, βέλτιον ἔχουσι ἢ τὰ τῆς
ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, οὐχ ἦττον τὸ μέλλον ἀνή-
κει ταύτῃ ἐν ταύτῃ εἶναι δυνατὸν νὰ προελ-
θῇ ἡ ἀνακαίνισις τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας.
Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα μετὰ τοῦ πλουσιῶν αὐ-
τοῦ πνευματικοῦ παρελθόντος, μετὰ τῆς ἰδεώ-
δους αὐτοῦ εἰσεως, μετὰ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ
πρὸς τὴν ἐλευθερίαν εἶναι δεξιώτερον εἰς
προόδον ἢ τὸ σλαβικὸν πνεῦμα. Ἐξ Ἑλλάδος
οὐν τὸ χροῖον θὰ δοθῇ ἡ ὠθησις πρὸς πνευ-
ματικὴν ἔξαρσιν τῶν ὀρθόδοξων λαῶν.

Ἀγάπη πρὸς τὴν θρησκείαν δὲν ἐλλείπει τοῖς
ὀρθόδοξοις λαοῖς, καίτοι καὶ παρ' ἡμῶν ἐν-
τισι κοινωνικαῖς τάξεσι ἀναφαίνονται ἡ θρη-
σκευτικὴ ἀδιαφορία. Ἀλλ' αὕτη εἶναι καθολι-
κὸν φαινόμενον ἐν ἀπάσῃ τῇ Εὐρώπῃ κατὰ
τοὺς χρόνους τούτους. Ἡ ἐκκλησία παρ' ἡμῶν
ἀγαπᾶται, διότι οὐδέποτε ἐφάνη πολεμία τῶν
ἐθνικῶν πόθων τῶν λαῶν, ὡς ἐν Γαλλίᾳ, Ἰ-
ταλίᾳ καὶ πολλοῦ ἡ Ῥωματικῇ ἐκκλησίᾳ. Τὰ
ἦθῃ, ἰδίᾳ παρ' ἡμῶν τοῖς Ἑλλήσιν, εἶναι ἀν-
στηρά. Βεβαίως ἔχομεν πολλὰ ἐτι νὰ ἐπιτελε-
σωμεν, δὲν τυφλώττω πρὸς τὰς ἐλλείψεις ἡ-
μῶν. Ἀλλὰ δύναμαι μετὰ χαρῆς νὰ βεβαιώσω
τὴν ἐναρξὴν μεγάλης προόδου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ
μου, ἥς συντελεστέης κατὰ μέγα μέρος εἶναι ὁ
προτεστάντισμός διὰ τῆς θεολογικῆς αὐτοῦ ἐπι-
στήμης, τῆς καὶ ἡμῶν τοῖς ὀρθόδοξοις θεολό-
γοις γνωστῆς γινομένης. Ἡραίνων, ἵνα μὴ
μακρότερον καταπονῶ ὑμᾶς, τὴν προσλαλιῶν
ταύτην, ἐκφράξω τὰς εὐχὰς μου, αἵτινες τὴν
ἔχων ταύτην πληροῦσι τὴν καρδίαν μου.
Δόξη ὁ Θεὸς αἱ διάφοροι ἐκκλησίαι νὰ προσ-

εγγίσωσιν ἀλλήλους, συμφιλωθῶσιν καὶ εὐφρηνώσασιν, ἵνα μετ' ἐλπίδος κοινῆς ἐπιδιώκωσι τὸν κοινὸν σκοπὸν, τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξέρεσιν τῆς ἀνθρωπότητος ἢ τὴν ἐπὶ γῆς ἐλευσίαν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἄνευ θρησκευτικῆς οὐδεμίας εἶναι δυνατὴ τοῖς χριστιανικοῖς λαοῖς ἀληθὴς καὶ σταθερὰ προόδος. Ἄνευ δ' αὖτος καὶ βασιλεύσει ἐν τῇ θεολογίᾳ πιστῶν τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν τὸ ἐπισημαντικὸν πνεῦμα, διότι μόνοι αὐτοὶ, ἐρευνῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ λαμβάνον ὑπ' ὄψει τὰς προόδους τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, ἰσχύει ἐπὶ τῶν συμφεροντῶν λαῶν καὶ ἐπιθροῶσιν καὶ θρησκευτικῶς αὐτοὺς καὶ ζωογονήσῃ. —

ΕΙΚΩΝ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΒΙΟΥ.

(Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φύλλον).

Δ'. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΙΚΟΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΟΠΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ.

Αἱ περὶ ὧν ἄχρι τοῦδε εἶπομεν παραστάσεις καὶ εἰκόνες τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν ἔχουσι πᾶσαι συμβολικὸν καὶ τυπικὸν χαρακτήρα, ὃν καὶ διεφύλαξε πιστῶς ἡ ἀρχαιοτάτη χριστιανικὴ τέχνη· διὰ τοῦτο οὐδαμῶς παράδοξον εἶναι, ἂν ἐν ταῖς μνημείοις αὐτῆς· μόλις ἀπαντῶσι παραστάσεις καθαρῶς ἱστορικῶν σκηνῶν καὶ γεγονότων τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου. Οὕτω π. χ. τὰ κἀθη ἢ οἱ θριαμβοὶ τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως δὲν εἶναι κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας ἐκατονταετηρίδας διδόντες συνήθη τῆς ἱερᾶς γραφικῆς, τοῦναντίον ἐξαιρέσεις εἶναι εἰκόνες τοιαύται, οἷα ἡ ἀξία προσοχῆς τοιχογραφία ἐν τῇ κατακόμβῃ τοῦ Ἰ. Κελίστου. Ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ ταύτῃ βλέπομεν ὁμοίαν δικαστήν ἢ ἀποκρίτορα, ὅστις κλήρου ἀρχῆς ἀτενίζει δύο πρὸς αὐτὸν ἰσήμενα πρόσωπα, ὁμοιογενεῖα, καθὰ φαίνεται, τὴν πίστιν ἀντικῶν μετὰ θάρρους καὶ ἐθουσιασμοῦ ὁπισθεῖν δὲ τῶν δύο ταύτων μαρτύρων ὁρᾶται τίτλατος τις ἀνὴρ, ἔθνος καὶ κληρικός, σκεῦθων ἢ ἐναρμόσῃ· οὗτος πιθανῶς εἶναι σκεπτός κοροναίος, ἱερεὺς τῶν εἰδώλων. Ἐπειδὴ ἡ εἰκὼν αὕτη εὐρίσκειται ἐν τῷ κεντρικῷ θαλάμῳ, ἐνθα ἀναπαύονται οἱ δύο μάρτυρες Παρθένιος καὶ Καλόκαιρος, διὰ τοῦτο εὐλόγως φαίνεται πολλῶν ἀρχαιολογούντων ἢ εἰκασίᾳ, ὅτι αὐτοὶ οἱ τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται εἰκονίζονται ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος τοιχογραφία. Ἰσως καὶ ἄλλαι τινὲς παραστάσεις ἐν ταῖς κατακόμβαις δύνανται κατὰ παρόμοιον τρόπον καὶ ἐξηγηθῶσιν, ὡς παριστάσαι δηλαδὴ μάρτυρας. Ἀλλὰ τὰ παραδείγματα ταῦτα εἶναι τοσοῦτον σπάνια καὶ τόσο ἐπίγονα συνήθουσι

τῷ πνεύματι καὶ τῷ χαρακτήρι τῶν ἐπιλοίπων ἐν ταῖς κατακόμβαις πολυαριθμῶν εἰκόνων ἐκ τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων. Ὡς μετὰ πολλῆς τῆς δυσκολίας δύναται τις καὶ κλιρῆ εἰς τὴν γνώμην, ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἱστορικῶν εἰκόνων ἐν τῇ ἀστυρίᾳ τῆς λέξεως σημασίᾳ. Ἐπίσης ἐν ταῖς πρὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τοιχογραφίαις τῶν κατακομβῶν οὐδέποτε παριστάται τὸ πρόσωπον καὶ ὁ θάνατος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Μεταξὺ τῶν ὑποθέσεων τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς τέχνης εὐρίσκονται σκηναὶ τινὲς ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν παιδῶν τοῦ Ἰησοῦ, οἷον ἡ σύλληψις, ἡ κρίσις τοῦ Πιλάτου καὶ ἡ ἔρημις τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ σαρκοφάγων τοῦ δ' αἰῶνος· καὶ ὁ ἐπισημασμένος Σωτὴρ ὁρᾶται ἐν ταῖς κατακόμβαις ἐν μιᾷ μόνῃ εἰκόνι τοῦ ζ' ἢ τοῦ ζ'. αἰῶνος. Ἐνταῦθα σημειώθη καὶ τὸ ὅτι τὸ λίαν ἀξία-παραστήθησαν. ὅτι οὐδαμῶς εὐρίσκειται ἐν ταῖς κατακόμβαις ἀθηναικὴ προσωπογραφία τοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου ἢ τῶν ἀποστόλων. Κατὰ τὴν γνώμην τῶν σπουδαιοτέρων ἀρχαιολόγων δὲν εἶχεν ἡ χριστιανικὴ ἀρχαίότης ἀθηναικὴν τινα καὶ μεμνημένην εἰκονογραφίαν τῶν ἱερῶν ταύτων προσώπων καὶ μάλιστα τοῦ Χριστοῦ, διὸ καὶ ἐπὶ μακρὸν διήρκεσε χρόνον ἢ ἔρις ἐκείνη περὶ τοῦ ἐν ὁ Κύριος ἦτον εἰμωφῆς ἢ ἄμορφος. Ὁ ἑβραϊκὸς βιβλαῖος, ὅτι οὐδὲν γινώσκει περὶ σταυροῦ καὶ ὠρισμένου εἰκονογραφικῶν τύπων τοῦ Χριστοῦ, μετὰ διακόσια δὲ ἔτη βραδύτερον, τὸ αὐτὸ ἐπισημασμένῃ καὶ ὁ Ἀγγλοεὐρωπαῖος, ἔν τούτοις λίαν ἐνωρὶς ἀνεφάνησαν εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, περὶ ὧν ὅμως δὲν δύναται εἶναι ἀποφανθῶμεν τινα ὡς προσωπογραφία ἀξίαν εἶχον. Τοιαύτας εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ ἐπεδείκνυον οἱ ἀσθητικοὶ Κερκοκρατιανοί, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Ἀθηναῖος Ἀλέξανδρος ὁ Σεινήριος (239) μνημονεύεται, ὅτι ἐν τῷ ἴδιῳ αὐτοῦ στέβασματι πρὸς ταῖς εἰκόνας τοῦ Ὁμοίου καὶ Ἀβραάμ εἶχε καὶ εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ. Ἐν ταῖς κατακόμβαις δὲ ὑπάρχουσι προτομαὶ τινὲς τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ ἡμῶν ἀρχαιοτέραι τοῦ ε' καὶ ζ'. αἰῶνος. Ἡ γνωστοτάτη προτομὴ τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ τῆς κατακόμβης τοῦ Ἀ. Καλλίστου ἢ τῆς Ἀ. Δομιτέλλης, ἣτις καὶ θεωρεῖται ὡς κατὰ παράδοσιν τύπος καὶ ἰσως ἐχρησίσμευσεν ὡς πρότυπον τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Lionardi, Raffaell καὶ ἄλλων μεγάλων τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου καλλιτεχνῶν. Τὸ πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος εἰκὼν φαίνεται ὡσεὶ δέξ, ὀλίγον μακρὸν, σοβαρὸν, ἀλλὰ καὶ ἁγρὸν καὶ πως μελαγχολικόν, ἢ γενναῖος βραχίτια καὶ ἄρτια, αἱ δὲ τῆς κεφαλῆς τρίχες ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς διακεχωρισμέναι καὶ ἐν μακροῖς πλοκάμοις ἐπὶ τοῦ ἀρχέλου· πίπτουσαι. Ἡ εἰκὼν αὕτη προφανῶς ὁμοιάζει τῇ περιγραφῇ τοῦ Κυρίου, τῇ

περιεχομένη ἐν τῇ γνωστῇ ἐπιστολῇ τοῦ Αεντουλου, ὅστις ἠρεμύνησε δὴθεν τῆς Ἰουδαίας πρὸ τοῦ Πιλάτου. Περιττὸν καὶ σημειώθῃ, ὅτι οἷα ἡ εἰκὼν ἐκείνη οὔτε ἡ περιγραφή αὕτη ἔχουσι κῆρος καὶ ἀθηναικῆ· ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Αεντουλου εἶναι ἄπλοδον ψευδεπίγραφον τοῦ αἰ. αἰῶνος. Τούτων οὕτως ἐχόντων, δύναται εἶναι καὶ ἄλλῃ ἐπισημασμένη, ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἀρχαίότης οὐδεμίαν ἀπέλειπεν ἠμεῖν προτομὴν ἄρχαίου καὶ ἀθηναικῆ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν περὶ τὸν Σωτῆρα ἱερῶν προσώπων. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ περὶ τῶν Σωτῆρα ἱερῶν προσώπων, πάντα ταῦτα παριστάονται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ χριστιανικῇ τέχνῃ ἄνευ χαρακτηριστικοῦ τύπου καὶ ἐν τῇ αὐτῇ πάντοτε στάσει, τῇ στάσει δηλαδὴ προσευχομένων. Αἱ ἀνατεταμέναι αὐτῶν χεῖρες ἀπατελοῦσι μετὰ τοῦ σώματος σταυρῶν, διὰ τοῦ σχήματος δὲ τούτου ἐμφαζέται, ὡς ἐξ ἀναριθμήτων ἐπιγραφῶν μαρτυροῦμαι, τὸ μὲν, ὅτι διατελοῦσιν ἐν στενῷ μετὰ τοῦ Θεοῦ συνδέσμῳ, τὸ δὲ, ὅτι διηρηκῶς καὶ ἀδιακόπως ἰσπεύουσι πρὸς αὐτῶ ὅλην τὴν ἐπὶ γῆς ζώωντων ἀδελφῶν. Μεταξὺ τῶν τοιαύτων παραστάσεων διακρίνεται ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν κατακομβῶν γυνὴ προσευχομένη, ἣτις συχνάκις εἰκονίζεται πρὸς τῷ ποιμένι τῷ καλῷ καὶ παρίστησιν ὅτι μὲν τὴν ἐπιπέθετον Θεοτόκον, ὅτι δὲ τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν νύμφην τοῦ Χριστοῦ. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις χριστιανῶς πολλὰ καὶ ἡ Θεοτόκος καὶ ἡ Ἐκκλησία παραλληλίζονται, εἶναι παρθέτος μήνη (πρὸς τὴν παρ' Ἐδουεβ. ἐν ἐκλ. ἱστορ. ε. 1 ἐπιστολ. τῆς ἐν Λουδοῦνθῳ ἐκκλησίας). Ἰσως ἐνίοτε ἡ τῆς προσευχομένης γυναικὸς παράστασις, καθὰ τινὲς εἰκάσονται, εἶναι εἰκὼν γυναικὸς μάρτυρος ἢ ἄλλου ἐπισημοῦ γυναικεῖον προσώπου. Ἐν τοσαύτῃ ἡ εἰκασίᾳ αὕτη ὁμολογούμενος ἀπαράδεκτος κριτία, ὅσῳ καὶ ἡ προσευχομένη γυνὴ ἀπαρτῆ ὁμοῦ μετὰ τοῦ καλοῦ ποιμένου. Ἄνε λείπουσι δὲ καὶ παραδείγματα, ἐν οἷς ἡ προσευχομένη γυνὴ ἄντι τοῦ ποιμένου τοῦ καλοῦ ἐξεικονίσθη, ἰσχυρῶς ἐν μέσῳ δύο ἀμῶν καὶ ἀναιένουσαι τὰς χεῖρας. Κατὰ παρόμοιον τρόπον, ὡς γυνὴ προσευχομένη καὶ δὴ εἴτε μόνη εἶτε μετὰ τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, παριστάται ἡ Θεοτόκος καὶ ἐπὶ ποτηρίων, ἐρησθέντων ἐν ταῖς κατακόμβαις, ὅπου ἐκ τῆς παρατηρητέης ἐπιγραφῆς ἀσφάστατα καταφανταίται, ὅτι τὸ εἰκονιζόμενον ἱερὸν πρὸς σῶπον εἶναι ἡ Θεοτόκος· ἐπίσης δὲ ἐν τῇ αὐτῇ ὕλῳ ἀρχαίᾳ καὶ ἐμφαντικῇ στάσει παρατηρεῖται ἡ ἀειπαρθέτος καὶ ἐπὶ βυζαντικῶν νομισμάτων. Ἐν τούτοις ἡ Θεοτόκος ἐμφανίζεται καὶ ἐν ἄλλαις εἰκόμας, ὅπου ἡ ταύτων αὐτῆς οὐδαμῶς ἐπιπέθει ἀντήρησιν. Οὕτω καὶ κατ' αἰῶνας εἶ ταῦς διαμαρτυρούμενος, τοὺς

Ἀντιδικωμαριανίτας τοῦτους τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, ἐν τινι ἀρκοσολίᾳ τῆς κατακόμβης τῆς Ἰ. Μηνῆς ἔχουσι ἐνώπιον ἡμῶν τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου Μαρίας, ἣτις ὡς προσευχομένη ὄψοι τὰς χεῖρας καὶ ἔχει πρὸς αὐτῆς τὸ θεῖον βρόφος. Ἡ εἰκὼν αὕτη, ἣς δεξιάθεν καὶ ἀριστερόθεν φαίνεται τὸ μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ, ἀνήκει τῷ δ' αἰῶνι. Πλὴν τῆς εἰκόνας ταύτης ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ ἄλλα, πλείους τῶν εἰκόνων, ἐν αἷς ἡ Θεοτόκος εἶναι τὸ κέντρον ἢ τοῦλάχιστον τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ βίου συμπλήρωτος. Αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος εἰκόνας εἶναι αἱ παριστάσαι τοὺς ἐξ ἀντολῶν ἐλθόντας μάρτυρας εἰς προσκύνησιν τοῦ θεῖου βρόφου. Συνήθως ἐνταῦθα κἀθηται ἡ Θεομήτωρ εἰς τὸ τέλος τῆς ὕλης σκηνῆς, ἐν ταῖς ἀρχαίαις βασιλεύουσαι τὸ παιδίον, πρὸς αὐτῆς δὲ ἴστανται οἱ τρεῖς μάρτυρες ἄλλοτε δὲ αὐτῶν εὐρίσκειται ἡ Θεομήτωρ ἐν τῷ μέσῳ, ἐκατέρωθεν δὲ οἱ μάρτυρες ἢ ἀπὸ δύο ἢ ἀπὸ εἰς. Αἱ παραστάσεις αὗται τῆς προσκύνησεως τῶν μάρτων κατέγονται ἐκ διαφόρων ἐποχῶν καὶ δὴ αἱ τῶν κατακομβῶν τῆς Ἰ. Δομιτέλλης καὶ τοῦ Ἀ. Πέτρου καὶ Μαρκελλίου ἀνήκουσι κατὰ τὸν De Rossi τῷ πρώτῳ ἢ δευτέρῳ ἡμίσει τοῦ 1'. αἰῶνος· πολλὰ ἀρχαιοτέρα εἶναι ἢ τοιχογραφία τῆς κατακόμβης τῆς Ἰ. Πρωσιλλῆς, ἣτις, τῷ 1851 ἀνακαλυφθεῖσα, δὲν ἀρίσταται μακρὰν τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς κατὰ τὸν De Rossi, ὅστις τοῦτο εἰκότως τεκμαίρεται ἐκ τῆς καλλιτεχνικῆς κατασκευῆς καὶ ἐξερχασίας τῆς εἰκόνας καὶ τῆς ἡλικίας τῆς κατακόμβης, ἐν ἣ εὐρέθη ἡ εἰκὼν. Ἡ κατακόμβη αὕτη τῆς Ἰ. Πρωσιλλῆς περιέχει καὶ παραστάσεις τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς ἐν τῷ κατ' εὐρέσεως τοῦ δωδεκαετοῦς Ἰησοῦ. Ὁ δίκαιος Ἰωσήφ τέλος εἰκονίζεται ἐπὶ τῶν σαρκοφάγων καὶ δὴ ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων ὡς ἀγένειος νεανίας, φορῶν συνήθως χιτῶνα· ἀλλ' ἐν ταῖς μουσοστασίαις ὅμως εἰκόμας τῆς St. Maria Maggiore, αἵτινες τῷ B. ἀνήκουσιν αἰῶνι, ἐμφανίζεται ὁ δίκαιος Ἰωσήφ, ἐὰν μὴ ἐν προβεβηκυία, τοῦλάχιστον ἐν καθεστηκυία ἡλικίᾳ, ἔκτοτε δὲ ἢ ἐν ταύτῃ ἡλικίᾳ παρίσταται αὐτοῦ κατέστη ἢ ἐπιμαρτυροῦσα.

Ε'. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑΙ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ.

Γνωστὸν εἶναι, ὅτι οἱ πρώτοι χριστιανοὶ ἐπιμελῶς ἐσπούδαζον ἢ ἀποκρύπτουσιν ἀπὸ τῶν ἀπίστων καὶ μὴ τελείων τὰ ἱερὰ ἀντῶν μυστήρια, διὸ καὶ σπανιώτατα εἶναι αἱ οὕτω καλοῦμαι λειτουργικαὶ εἰκόνας, αἵτινες παριστάουσι αὐτὰ. Αἱ λειτουργικαὶ εἰκόνας, καταρτίζονται ἐκ τοῦ τέλους τοῦ β'. ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ γ'. αἰῶνος, ἔχουσι χαρακτηριστὰ κατ' ἐξοχὴν συμβολικὸν καὶ ἀλληγορικόν, ὥστε οἱ μὴ μεμνημένοι, καὶ

ἴποτε συνβάνει νὰ ἴδωσιν αὐτάς, δὲν ἠδύ-
κωντο νὰ κατανοήσωσιν, ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα
περὶ τῶν χριστιανικῶν μυστηρίων.

Τὸ βάπτισμα παριστᾶται ἐπὶ εἰκόνα, ἐν αἷς
μετὰ τῆς κυρίας ὑποθέσεως, ὅπως συγκαλυφθῆ
αὐτὴ καὶ ὑπὸ τῶν ἐκτὸς τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς
ἐκκλησίας μὴ κατανοηθῆ, συμπλέκονται καὶ πολ-
λά τινες καὶ διάφορα βιβλικὰ ἱστορικά καὶ
ἀλληγορικά. Ἐπίσης καὶ αἱ τῆς θείας εὐχαριστίας
παραστάσεις διὰ τὸν αὐτὸν λόγον συγκαλύπτον-
ται διὰ τοῦ μυστηριώδους συμβόλου τοῦ ἰχθύος
καὶ ποιμῶν ἄλλων ἱστορικῶν γεγονότων τῆς
H. καὶ K. Διαθήκης. Ἀνεκαλύφθησαν δὲ αἱ περὶ
ὧν ὁ λόγος εἰκόνας καὶ παραστάσεις ἐν τινι συμ-
πλέγματι θαλάμων τῆς κατωτέρου τοῦ Ἄ.
Καλλίστου, ὧν ὁ ἀρχαιότερος ἀνήκει τῷ τέλει
τοῦ β'. αἰῶνος, ὁ δὲ ἔσχατος τὴν ἡλικίαν ταῖς
ἀρχαῖς τοῦ γ'. αἰῶνος. Ἐν τῷ παλαιότερῳ τῶν
θαλάμων τούτων παρατηροῦμεν ἀριστερόθεν
τῆς εἰσόδου ἐπὶ τῆς πρώτης τοιχογραφίας ἀν-
δρα πατάσσοντα πέτραν, ἐξ ἧς πηγὴ ὕδατος
ὑπεκπορεύει, ἐγγύτατα δὲ ἐπὶ δευτέρας τοιχο-
γραφίας ἔνδρα ἀλιεύοντα ἐν τοῖς ὕδασι τῆς
πηγῆς καὶ ἄλλον πάλιν τρίτον ἄνδρα, ὅστις
γυμνὸν παιδὰ ἐντὸς αὐτῶν μέχρι τῶν γονάτων
βαπτίζει ὁ παραλυτικὸς, ὁ τὸν κρᾶββατον αἰ-
ρων, κλείει τὴν σειρὰν τῶν ἐν τῇ πλευρᾷ ταύτῃ
παραστάσεων. Ἐπὶ τοῦ τοίχου, τοῦ κατωτέρου
τῆς εἰσόδου, εἰκονίζεται τράπεζα τρίπυρξ, φέ-
ρουσα ἄρτον καὶ ἰχθύν. Παρὰ τὴν τράπεζαν
ἐνθεν μὲν ἴσταιται γυνὴ προσευχομένη, ἐνθεν
δὲ ἀνὴρ, ὅστις, μόνον τὸν τρίβωνα ἡμιγεμισ-
νος, κατὰ τὰ ἄνω δὲ τοῦ σώματος ἡμίγυμος
ὢν, τὰς χεῖρας καὶ μάλιστα τὴν δεξιάν οὕτω
πρὸς τὴν τράπεζαν ἐκτείνει, ὥστε πᾶς χριστι-
ανὸς παρευθὺς ἐννοεῖ, ὅτι ἐνταῦθα εἰκονίζεται
ἢ τῆς θείας εὐχαριστίας καθαρίας. Κατόπι
ἀκολουθεῖ ἢ σκηνὴ τῶν ἐπὶ ἀνδρῶν, οἵτι-
νες κἀνήνται ἐνώπιον τραπέζης, ἐφ' ἧς παρα-
τέθεται ἄρτος καὶ ἰχθὺς, οὕτω δὲ κἀνθρωποι μετ'
ἄρτων κείνται πρὸ αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἑδάφους
πλησίον εἶναι καὶ ὁ Ἄβραάμ, παρασκευαζόμε-
νος τὸν υἱὸν Ἰσαὰκ νὰ θυσιάσῃ, ὡς δηλοῦται
ἐκ τοῦ κριτοῦ καὶ τῆς δέσμης τῶν φρυγῶνων.
Ἡ ἐπὶ τοῦ τρίτου τοίχου εἰκὼν εἶναι κατε-
στραμμένη, διεσώθη δὲ μόνον μία παράστασις,
ἣτις δείκνυσιν ἡμῖν δύο ἄνδρας, ὧν ὁ μὲν κά-
θηται καὶ φαίνεται ἐν μακρῷ εὐληταίῳ ἀνα-
γινώσκων, ὁ δὲ ἐξ ἀφθάνως ἀναβλύζουσης πη-
γῆς ἀντλεῖ ὕδωρ. Ὅπως ἐν τούτῳ τῷ ἀρχαιο-
τάτῳ θαλάμῳ, οὕτω καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ, τῷ τὴν
αὐτὴν ἡλικίαν ἔχοντι, βλέπομεν τὰς αὐτὰς σχε-
δὸν παραστάσεις, ἐπὶ τοῦ δεξιόθεν δὲ τῆς εἰσό-
δου τοίχου, ὅστις ἐν τῷ πρώτῳ θαλάμῳ εἶναι
κατεστραμμένος, παρατηροῦμεν τὴν ἀνάστασιν
τοῦ Λαζάρου. Τῶν λοιπῶν τριῶν θαλάμων αἱ
τοιχογραφίαι ἀνευχῶς εἶναι λίαν βεβλημέναι.

Ἡ σημασία τῶν παραστάσεων τούτων ἐξηγεῖ-
ται ἕριστα διὰ τοῦ Τερτουλλιανοῦ, ὅστις, καθ'
ὧν χρόνον ἐποιήθησαν αἱ εἰκόνας αὐταί, ἔζη ἐν
Ρώμῃ καὶ πιθανότατα εἶδεν αὐτάς σιγῶν.
Ὁ αὐτὸς λοιπὸν ὁ διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας ἐν
τῷ συγγράμματι αὐτοῦ De baptismo c. 4
λέγει, ὅτι τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος, ἐν ᾧ οἱ
χριστιανοὶ γυνθάνονται ὡς ἰχθύδια, καταθόρει ἐκ
τῆς πέτρας, ἣτις, ὡς ἐκ τῆς Ἄ. Γραφῆς γνω-
στὸν (Ἄ. Κορινθ. Γ'. 4. Ἦσ. λέ. 6), εἶναι ὁ
Χριστός, ὁ τοῖς νίμωσι τῆς χάριτος καὶ τῆς πί-
στεως ἀναζωογονῶν πνευματικῶς τοὺς καταπε-
πνημένους καὶ διεψύχους ἰδοπέθους, τοὺς διὰ
τῆς ἐρημίας τοῦ κόσμου τούτου ὀδιποροῦντας·
ὁ ἀλιεύς δὲ, ὁ τὸ ἄριστον οἰπτόν ἐκ τῶ ὕδωρ
τοῦ βαπτίσματος, ἀκουρίζει τοὺς ἀποστῆλους καὶ
τοὺς διαδόχους αὐτῶν, τοὺς κατὰ τὴν κλήσιν
τοῦ Σωτῆρος ἀλιεῖς ἀνθρώπων ἢ εἰκὼν δὲ
τοῦ ἐν τῷ ὕδατι μέχρι τῶν γονάτων βεβυθι-
σμένου παιδὸς δείκνυσιν ἡμῖν, ὅτι ἡ ἀρχαία
ἐκκλησία, ἥπερ καὶ ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος ἀκο-
λουθεῖ, εἶχε τὸ βάπτισμα καὶ οὐχὶ τὸ γάντι-
σμα ἢ τὴν ἐπίχυσιν τῶν παπικῶν καὶ διαμαρ-
τηρομένων ἢ δὲ τοῦ αἵφροντος τῶν κρᾶββατον
παρίστασις ἀναφέρεται εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Σωτῆ-
ρος τελεσθῆναι θεῖον παρὰ τὴν ἐπὶ τῇ προβα-
τικῇ καλυμβήθρῳ Βηθεσδὰ (πρὸς Ἰωάν. Γ'.
2—15). Κατὰ τὰ ἐν τῷ ἐπιγραφίῳ τούτῳ ἀνα-
γνωσκόμενα εἴδη ὁ Ἰησοῦς τὸν ὄν' αὐτοῦ
θεραπευθέντα παραλυτικὸν βραδύτερον ἐν τῷ
ἰερῷ εἶπεν αὐτῷ, «ἶδε, ὕλης γέγονας» μικροῦ
ἀμάρτανε.» Ἡ θαρπεία αὐτῆ ἀλληγορεῖται
ὑπὸ τοῦ Τερτουλλιανοῦ (De bapt. c. 4) καὶ
τοῦ Ὀπίτου (De schism. Donatist. II,
6) περὶ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως, τῆς παρ-
χομῆνης κατὰ τὸ βάπτισμα. Πρὸς τὰς περι-
γραφείσας παραστάσεις ἤμεσον ἔχουσι σχέσιν
καὶ τρόπον τινα ἐκ θεολογικῆς ἐπόψεως συν-
εξέχουσιν αὐτάς αἱ ἐπόμεναι εἰκόνας, αἱ εἰς
τὴν θείαν εὐχαριστίαν ἀναφερόμεναι. Ὅπως ἐν
τῷ ἐπιτυμβίῳ τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῇ ἐπιγραφῇ
τῆς Ἀβραάμ, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἡμῖν τὰ δέοντα
εἰρηται, οὕτω καὶ ἐνταῦθα γίνεται ἡμεῖς ἢ
μετέβωσις ἐκ τῶν θεσπισίων τοῦ βαπτίσματος
νακτέων εἰς τὸν οὐράνιον τῆς θείας εὐχαρι-
στίας ἰχθύν ἐνταῦθεν δὲ καταραίνονται, πόσον
ὀρθῶς πρόκειται ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία, ἐν ἀντιθέ-
σει πρὸς τὴν παπικὴν καὶ διαμαρτηρομένην,
στενῶς συνάπτουσα ἑαυτῆρα ταῦτα τὰ μυστή-
ρια καὶ μὴ χωρίζουσα, διότι, ὡς γνωστὸν, εὐ-
θὺς μετὰ τὸ βάπτισμα, ὕπως καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ
ἐκκλησίᾳ, παρέρχεται ὑπ' αὐτῆς τοῖς βαπτισμέ-
νοις τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου. Ἐρημνεύ-
οντες τὰς εἰκόνας ταύτας, τὰς εἰς τὴν θείαν
εὐχαριστίαν ἀναφερόμενας, ἐν πρώτοις λέγομεν.
ὅτι ὁ ἡμίγυμος εἰκὼν ἀνὴρ, ὁ τὸν τρίβωνα
μόνον περιβεβλημένος καὶ πλησίον τοῦ τρί-

ποδὸς ἰστίμενος, εἶναι ὁ τὴν θείαν εὐχαριστίαν
καθαρίζων ἱερεὺς. Περὶ τῆς ἐνδυμασίας αὐτοῦ
παρατηρητέον, ὅτι ὁ τρίβων, μόνος φοροῦμε-
νος, ἦτον ἐν χρήσει παρὰ ταῖς ἐθνικαῖς φιλο-
σόφοις, οὕτω δὲ ἠπλοῦστα ἐνδύοντο ἐπὶ
τινα χρόνον καὶ οἱ χριστιανοὶ κληρικοί, οἷον
ὁ Ἡρακλᾶς, Γρηγόριος ὁ θαυματουργός, ὁ Τερ-
τουλλιανός, ὅστις ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ
De pallio συνιστᾷ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος στο-
λὴν ὡς τὴν μόνον τοῖς χριστιανοῖς ἱερεῶσι πρό-
πουσαν. Τὸ ἀνακτῆρον ἀπὸ τοῦ Κυριανοῦ, τοῦ
πεντήκοντα ἔτη μετὰ τὸν Τερτουλλιανὸν ἀκμά-
σαντος, ἐρέετο μεταβολὴ πάντες οἱ ἄνδρες
ὑπὸ τὸν τρίβωνα (pallium) φοροῦσι καὶ τὸν
χιτῶνα (tunica) διὰ τὸ εὐαγγελιότερον (πρὸς
Cyrilian. de homo patient. c. 1—2). Ζή-
τημα, περὶ οὗ πολλὴ ἀμφισβήτησις ἠγέρθη, εἶ-
ναι τὸδε, τίνα ἄρα γε παριστᾷ ἢ γυνὴ ἐκείνη,
ἢ ἀντικρὺ τοῦ ἱερέως τὰς χεῖρας ἀναταίνουσα
ἐν στέσει προσευχομένης; παριστᾷ ἄρα γε τὸ
πρόσωπον, ἥπερ ἐνταῦθα ἐτάφη, ἢ εἶναι σύμ-
βολον τῆς ἐκκλησίας; Συμφώνως πρὸς τὸν κα-
θόλου χαρακτῆρα τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος εἰκό-
νων δὴναται τις μετὰ βεβαιότητος νὰ διεχυ-
ρισθῇ τὸ δεύτερον. Πλησίον τῆς τραπέζης, ἐφ'
ἧς τὸ ἱερόν τελεσιουργεῖται τῆς θείας εὐχαρι-
στίας μυστήριον, ἑμφανίζεται γυνὴ, οὐχὶ ὕπως
δικαιωσιθῆ ἢ μνημῆ ἐκεῖ που τεθαμμένου προ-
σώπου, ἀλλ' ἵνα δηλωθῇ ἢ τῶν πιστῶν ὀλομέ-
λεια ἢ ἢ ἐκκλησία. Καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ
Παύλου καὶ ἐν ταῖς συγγράμμασι τῶν ἀρχαιο-
τάτων πατέρων ἐκκλησία λέγεται ἢ, ἄγλια καὶ
ἁμαρτος τοῦ Χριστοῦ νόμιμη, διὸ καὶ εἰκονίζεται
ἐν τῇ χριστιανικῇ τέχνῃ ὡς γυνὴ. Οὕτω καὶ ἐπὶ
τῶν ἐκ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ β'. αἰῶνος
καταγομῆτων μουσοστικῶν εἰκόνων τῆς ἐν
Ρώμῃ Ἀγ. Σαβίνης ἀναγινώσκουσα ὑπὸ δύο
γυναίκαϊ πρόσωπα ἢ ἐπιγραφῇ Ecclesia ex
gentilibus=Ἐκκλησία ἐξ ἐθνῶν καὶ Ecclesia
ex circumcisione=Ἐκκλησία ἐκ περιτομῆς.
Περὶ τῶν ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν, τῶν ἀνακειμένων
καὶ δειπνούντων, ἄλλοτε εἶπομεν. Ἐπολεί-
πεται νῦν περὶ τῆς εἰκονιζομένης θυσίας τοῦ
Ἀβραάμ καὶ τῆς τοῦ Λαζάρου ἀναστάσεως νὰ
σημειώσωμεν, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα συμπληρώματα
τοῦ βίου κύκλου τῶν λειτουργικῶν τούτων
παραστάσεων ἢ θυσία τοῦ Ἀβραάμ ἀλληγορεῖ-
ται περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας, ἣτις κατὰ τὴν
ὀρθόδοξον διδασκαλίαν οὐ μόνον δεῖκνον κυ-
ριακῶν, ἀλλ' ἑμὶ καὶ θυσία ἢ θυσία αὐτῆ ἀ-
ναίμακτος, ὅπως καὶ ἢ τοῦ Ἀβραάμ ἀναί-
μακτος, θυσίασαντος μὲν τὸν μονογενῆ αὐ-
τοῦ υἱὸν Ἰσαὰκ, χωρὶς ὅμως πρῶτα νὰ ἐκ-
χυθῇ τὸ αἷμα αὐτοῦ. Πίστει, λέγει ὁ ἐκ-
στολος, προσενήνοχεν Ἀβραάμ τὸν Ἰσαὰκ πει-
ραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν ὁ τὰς
ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος (Ἐβρ. γά. 17). Καὶ

ἢ ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου εὐλόγως εἰκονίζεται
ἐνταῦθα. Ἡ ἀνάστασις τοσοῦτον ἀμέσως συσχε-
τίζεται ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος μετὰ τῆς γένεσεως
τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ αἵματος (πρὸς Ἰωάν. 5'
58 καὶ γά. 25 καὶ ἔξης), ὥστε ἢ γένεσις αὐτῆ
καὶ ἐν τῇ Ἀγ. Γραφῇ καὶ παρὰ τοῖς πατέρας
τῆς Ἐκκλησίας ἀνακηρύσσεται ἀρραβὼν καὶ ἐ-
πέχρον τῆς μελλούσης ἀναστάσεως καὶ αἰω-
νίου ζωῆς, διὸ καὶ ἐπὶ σαρκοφάγων τοῦ δ' αἰῶ-
νος παριστᾶται ἢ τοῦ Λαζάρου ἀνάστασις ὁ-
μοῦ μετὰ τοῦ θανάτου τοῦ πολλαπλασιασμοῦ
τῶν ἄρτων ἢ τῆς ἐν Κανᾷ μεταβολῆς τοῦ ὕ-
δατος εἰς οἶνον, ἥπερ γεγονότα, ὡς γνωστὸν,
εἶναι σύμβολα τῆς θείας εὐχαριστίας.

Μετὰ τὴν ἐρημνεῖαν τῶν προτενουσῶν τού-
των παραστάσεων μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἐξή-
γησιν καὶ τῶν δευτερευόντων θείων κατεχυ-
σῶν εἰκόνων ἐν ἀμφοτέροις τοῖς κεντρικοῖς
θαλάμοις. Καὶ δὴ περὶ τῶν προσώπων, ὧν τὸ
μὲν καθήμενον ἀναγινώσκει ἐκ τινος περγα-
μηνῆς, τὸ δὲ ἀντλεῖ ἐξ ὑπερκαχλαζούσης πη-
γῆς, παρατηροῦμεν, ὅτι τὸ πρῶτον εἶναι διδά-
σκαλος ἢ κηρὸς τοῦ θείου λόγου, πιθανῶς ὁ
Κάλλιστος, ὁ τὴν ἰδέαν καὶ τὸ σχέδιον συλλα-
βῶν τῆς κατασκευῆς καὶ διακοσμώσεως τῶν
ὑπογείων τούτων εὐκτηρίων οἰκῶν, τὸ δὲ δεύ-
τερον ὁ ἐκτελεστὴς τῆς ἰδέας καὶ τοῦ σχεδίου,
ὧν ἀμφοτέρων τὴν μνημῆν ἠθέλησεν, ὡς φαί-
νεται, νὰ δικαιωσῇ ὁ τὰς εἰκόνας καλλιτεχνή-
σας. Αἱ δ' ἀμέσως ὑπὸ τὴν στέγην τοῦ πρώ-
του θαλάμου εὐρισκόμεναι τρεῖς μικρότεροι εἰ-
κόνας περιέχουσι τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰωάν. τοῦ
ἡμπούμενου ἐκ τοῦ πλοίου εἰς τὴν θάλασσαν,
ὅστις κατόπι, ἀφ' οὗ αὐτὸν ἀπήμεισε τὸ ἐνά-
λιον θηρίον, ἀνακαίεται ὑπὸ τὴν κολοκύνθην.
Καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ θαλάμῳ ὑπάρχουσι τρεῖς
ἀνάλογοι εἰκόνας, ὧν ἐν τῇ πρώτῃ τὸ κητος
ἐμβάλλει τὸν προφήτην, ἐν τῇ δευτέρῃ ἀνα-
παύεται ὁ αὐτὸς ὑπὸ τὴν κολοκύνθην, ἐν τῇ τρί-
τῃ δὲ φαίνεται πλοῖον ὑπὸ τροικμίας ἀπειλού-
μενον. Εἰς πλησίον τοῦ πλοίου τούτου ἐν τῇ
θαλάσῃ παλαίει πρὸς τὰ κύματα, δεύτερος ἴ-
σταται παρὰ τὸ πηδάλιον καὶ τρίτος προσεῦ-
χεται εἰς τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ πλοίου. Ἐπὶ
τῶν νεφελῶν δὲ διορᾶται ὁ Θεὸς ἔτοιμος εἰς
βοήθειαν τοῦ προσευχομένου. Πάντα ταῦτα
εἰκονίζουσι τὸν χριστιανόν, ὅστις διὰ τοῦ βυ-
πτίσματος εἰς τὴν μυστικὴν κιβωτὸν εἰσερχό-
μενος καὶ τοῦ οὐρανοῦ ἄρτου μετέχων, δια-
πλέει, πλήρης πεποιθήσεως εἰς τὴν θείαν ἐν-
τιληψιν, τὸν χειμαζόμενον τοῦ βίου τούτου
πόντον, ὕπως κατανήσῃ εἰς τὸν ἀκύματον
τῆς αἰωνίου σωτηρίας λιμένα.

Ἐν πληρῇ ἁρμονίᾳ πρὸς πάσας τὰς μνη-
μονευθείσας λειτουργικὰς παραστάσεις καὶ οἰ-
κονεῖ ὡς τὸ κέντρον αὐτῶν ὑπάρχει γεγραμμέ-
νος ἐπὶ τῆς στέγης καὶ ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς ἐν

μέσω των προβάτων αυτού και μεταξύ των δένδρων του παραδείσου, ο ποιμήν ο καλός, βεβαιώνει το Α και Ω του χριστιανικού βίου.

Εκ των ἔργων τοῦδεδεικνυμένων δὴλον, ὅτι ἐν τῷ ὄλῳ κύκλῳ τῶν λειτουργικῶν γούτων εἰκότων συμβολικῶς παριστάται ἡ ἐνιαία αὐτῆ ἰδέα ὁ ἄνθρωπος γίνεται χριστιανὸς διὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ βαπτίσματος κατὰ τὸν διάκλον διὰ τοῦ πεπερασμένου τούτου κόσμου ἐνισχύει καὶ τρέφει αὐτὸν ὁ Σωτὴρ διὰ τοῦ μυστικοῦ ἔργου καὶ οἴνου τοῦ κυριακοῦ δείπνου καὶ τῆς ἀναμιάτου θυσίας διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦτου δίδεται αὐτῷ ὁ ἀραβὶν καὶ ἡ ἐπαγγελία τῆς ἀναστάσεως, ἐμπνέεται αὐτῷ ἡ σταθερὰ πεποιθήσις, ὅτι μέλλει ποτὲ νὰ καταβῆ εἰς τὸν ἄσφαλῆ τῆς αἰωνίου ἀναπαύσεως λιμένα.

Πλὴν τῶν ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τοῦ Μ. Καλλίστου λειτουργικῶν γούτων εἰκότων ἀνεκαλύφθησαν ἐν ἄλλαις κατακόμβαις καὶ παραστάσεως τῆς μοναχικῆς τελευτήσεως, τοῦ μυστηρίου τῆς χειροτονίας, τῆς μετανοίας κτλ.

Τοσαῦτα περὶ τῶν ἐν τοῖς ὑπογείοις ἐκκλησιῶν οἰκίαις ἱερῶν παραστάσεων καὶ εἰκότων τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν. Πλουσιώτερα δὲ καὶ ποικιλώτερα εἶναι τὰ τῆς ἱερῆς γραφικῆς ἔργα ἐν ταῖς μεγαλοπρεπέσι χριστιανικοῖς ναοῖς, τοῖς ἀπὸ τοῦ δ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς ἀνεγειρομένοις, ὅπου ὁ Χριστιανισμὸς ἐκ τῶν σκοτεινῶν κρυπτῶν ἐξελεῖθον ἢ ἐπικρατοῦσα ἐγένετο τῆς οἰκουμένης θρησκεία. Ἐνεπνεύοντο δὲ πάντοτε οἱ χριστιανοὶ ζωγράφοι τὰς πρὸς καλλιτεχνικὴν παράστασιν ἰδέας αὐτῶν ἐκ τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης, ἐκ τῶν μαρτυρῶν τῶν πρώτων αἰῶνων καὶ τῆς συγχρόνου ἱστορίας (πρὸβ. Γρηγ. Νύσσ. περὶ θεοῦ. νουὸ καὶ πνεύμ. August. de consens. evangelii. I, 10. Ἄσπερ. Ἄμασ. ἐκφρ. εἰς Εὐαγγέλιον τὴν μέγρ. Γρηγ. Νύσσ. Ἐγκώμ. Θεοδώρ. τοῦ μέγρ. Μ. Βασιλείου ὁμιλ. ιζ'. εἰς Βασιλάμ τὸν μέγρ.)

Περὶ τῶν δὲ ὄλων τὸ ἀναγράφει ἐν τέλει τὸ πασίγνωστον, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι χριστιανοὶ εἴχον ἐν τοῖς ναοῖς μόνον εἰκόνας ἐξωγραφημένας, ἀποφορέοντες τοὺς κατ' ἐθνικὴν συνήθειαν ἐκ ξύλου, χαλκοῦ καὶ λίθου ἀνδριάντας.

Φ. Η. Παπαδόπουλος

ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΔΥΝΑΜΙΣ ΘΕΟΥ (1)

«Ὅτι ἐπίσχίζονται τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρώτῳ καὶ Ἑλλήνι.» (Ρωμ. 1).

Ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ θρησκευτικῇ πανηγύρει

(1) Ἐξεφανήθη ἐπιτομή τῆς Δημοτικῆς Λογικῆς ἐν τῷ Ναῷ τοῦ ἁγίου Διονυσίου, τῆ 8 Ὀκτωβρίου, ἑορτῆ ταῦ ἁγίου Διονυσίου.

παριστάται τοσοῦτον σαφῶς ὁ σκεπτός σύνδεσμος, ὁ ὑπάρχων μεταξύ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, βίαν ἐν τῇ σημερινῇ πανηγύρει. Ἀντιπροσωπεύει ἐπιφανῆ καὶ γνήσιος τῆς ἀρχαίας σοφίας, «ἀνοῖξ ἑλλογισμῶτατος, καὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας εἰς ἄκρον ἑλληνικῶς,» μέλος διαπρεπῆς τοῦ περιόδου ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἀθήναις δικαστηρίου, Λιονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, πρὶν ἢ γείνη χριστιανός, ἔφερεν ἤδη ἐν ἑαυτῷ τὸν προῖμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, εἰς ἣν κατὰ τὸν μέγρον τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλοῦ Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρῆα ὡγγρε τοὺς μὲν Ἰουδαίους ὁ μωσαϊκὸς νόμος, τοὺς δὲ Ἑλλήνας ἡ φιλοσοφία. Ἐφερεν ἤδη ἐν ἑαυτῷ τὴν συνείδησιν τῶν πρώτων ἐκλήτων καὶ ὑφίσταται ἀληθειῶν, εἰς ἃς εἶχε ἀνοψωθῆ ἡ ἑλληνικὴ διάνοις, καὶ αἴτινες ἐν πλήρει καὶ τελείῃ μορφῇ ἀπεκαλύφθησαν ἐν τῷ ἐνσαρκωθέντι Λόγῳ. Ἐν τῷ θεομαστῷ ἐκείνῳ τοῦ ἡλίου σκοτασμοῦ εἶχε ἤδη ἄνυδρῶς διαγίνοιτο τὸ μέγρον φῶς, ὅπου ἐπέτελλε τοῖς ἐν χῶρῳ καὶ σκιᾷ θανάτου καθημέροις. Ἦτο ἤδη οἴονε χριστιανὸς πρὸ Χριστοῦ ὁ Λιονύσιος, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐξοχὸς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου διδασκαλία δὲν ἀντήχησε ἕνῃ εἰς τὰ ὄντα αὐτοῦ ἀνεκλήλυθεν ἐν αὐτῇ τὸ ἰδεώδες ἐκείνο, εἰς ὃ εἶχε προσεγγίσει μετὰ τῶν κορυφαίων τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, οὗς ἐξπροσώπει. Ἔργον ἐν τῇ χριστιανικῇ διδασκαλίᾳ τὸν ἄγνωστον ἐκκίνον Θεόν, ἢν ἀγνοῶν ἠδύσβει. Κατενόησε τὴν ἐκαιαμάχου δόξαμιν καὶ ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἐπίστασεν εἰς Χριστόν, καὶ ἐγένετο κήρυξ αὐτοῦ καὶ ἀπόστολος, καὶ ἔθυσσε τὴν ἐν Ἀθήναις ἐκκλησίαν, καὶ πρώτος αὐτῆς ἐκείσεκος ἀνεδείχθη, καὶ τὸν μαρτυρικὸν ὑπέμεινε θάνατον ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἀληθῶς μεγάλη εἶνε ἡ δύναμις τοῦ Εὐαγγελίου. «Δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρώτῳ καὶ Ἑλλήνι.» Ἐπίστευον ὁ Λιονύσιος, ἐπίστευσε βαθμῶδον σύμπερ ὁ ἀνεπτυγμένος κόσμος, καὶ ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία ἐξηπλώθη ταχέως πανταχοῦ καὶ κατέσχεσε, διότι τὸ Εὐαγγέλιον εἶνε ὅπως δύναμις Θεοῦ ἐν αὐτῷ ὑπάρχει θεία δύναμις, ἡ δύναμις τῆς ἀληθείας, ἣτις ἐνσταθῶς ὑπομένει διωγμούς καὶ μαρτύρια, ὑπερηφῆς προσκόμματι ἀνυπέβλητα, καὶ ἐν τέλει νικᾷ καὶ θριαμβεύει. Ὅτι δὲ τὸ Εὐαγγέλιον ἐξηπλώθη, διότι εἶνε δύναμις Θεοῦ, τούτο ἐθεώρησι σκόπιμον νὰ λέβω ὡς θέμα τοῦ λόγου μου κατὰ τὴν σημερινὴν ἑορτῆν, καὶ ἦν ἡ τῶν Ἀθηνῶν πόλις δημοτελῶς πανηγυροῦζει τὴν μνήμην τοῦ ἱερομάρτυρος καὶ πρώτου αὐτῆς ποιμενάρχου, Λιονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου.

Ὁ Χριστιανισμὸς, εὐσεβὲς ἀκριβεταί, δὲν ὀφείλει τὴν ἐξάπλωσιν αὐτοῦ εἰς τὴν βίαν καὶ

εἰς μέσα ὄλκα. Ἦσαν πτωχοὶ καὶ ἱσχυροί, ἦσαν ἀσθενεῖς καὶ ἀδύνατοι οἱ πρῶτοι κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου. Ἀπεστάλησαν ὡς πρόβατα ἐν γρῆμον δὲν εἶχον μὴ ἑαυτῶν μῆτε πῆραν, μῆτε ἑρβῶν, μῆτε βαλάντιον. Περιήρχοντο ὡς κργελοὶ εἰρήνης τὰς διαφόρους χώρας κρητύττες τὸ Εὐαγγέλιον ἐγκατέλειπον δὲ τὰς πόλεις ἐκείνας καὶ τὰς κόμας, εἰς ἃς δὲν ἐγίνοντο δεκτοί, τινάσσοντες καὶ τὸν κομοροτῶν τῶν ποδῶν αὐτῶν. Καίτοι δὲ ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ὁ φανατισμὸς δὲν ἐδίστασε καὶ μέσα βίαια ἐπιαχοῦ νὰ μεταχειρισθῆ, καθόλου ἦμος κατὰ τὰς πρώτους τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰῶνας οὔτε τῆς βίαις οὔτε τῆς ὄλκῆς δυνάμεως ἐγένετο χρῆσις πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἄλλ' οὐδὲ διὰ τῆς δυναμείσε τοῦ λέγειν ἐξηπλώθη ὁ Χριστιανισμὸς. Τον λόγον αὐτῶν καὶ τὸ κήρυγμα δὲν στηρίζουσι οἱ Ἀπόστολοι ἐπὶ ἀποδείξεων καὶ ἐπιχειρημάτων. Ἐξεσταροῦσι τοὺς ἀφῆρους λόγους καὶ τὰ ἔκτακτα ἔργα τοῦ θεῖου αὐτῶν διδασκάλου μετὰ καταπληκτικῆς ἀπλότησε καὶ σιφνησίας. Ὁ δαμοῦ λέξις ἡ φράσις ἐπιτετηθευμένη οὐδαμοῦ ἀποκρινονται οἱ Ἀπόστολοι ἢ νὰ ἐκπλήξουσι τὸν νοῦν, ἢ νὰ κηλήσωσι τὰ ὄντα, ἢ νὰ διεγείρουσι τὰ πάθη. Ἀποδεικνύονται πανταχοῦ ἡ δὲ ἰω τ α ἰ τ φ λ ὄ γ ρ ο καὶ ὁ λόγος καὶ τὸ κήρυγμα αὐτῶν οὐκ ἐν πειθῶσι ἄνθρωπινης σοφίσε λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξεσι πνευματικῆς δυνάμεως» (Α. Κορ. β'. 4). Ναὶ μόνῃ ἡ θεία δύναμις ἡ ἐνυπάρχουσα ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν αὐτοῦ καὶ κατέσχευεν «τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ δύναμις Θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρώτῳ καὶ Ἑλλήνι.»

Ὁ Χριστιανισμὸς ἐξηπλώθη καὶ κατέσχευσε, διότι ἡ διδασκαλία αὐτοῦ εἶνε λογική.

Τίς λογικὸς ἄνθρωπος ἠδύνατο νὰ μένη ψυχρὸς καὶ ἀδιάφορος, ὅτε οἱ Ἀπόστολοι ἐδίδασκον ὅτι ὁ Θεὸς ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ αὐτοῦ ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἐδημιούργησεν ἐν σοφίᾳ πάντα τὰ ἔντα καὶ τὸν ἄνθρωπον, ἐν τῇ πατριαῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι καὶ ἀγάπῃ προνοεῖ περὶ πάντων, καὶ ὡς ὑπέρατος κριτῆς μέλλει ν' ἀποδώσῃ εἰς ἕκαστον κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ; Τίς λογικὸς ἄνθρωπος ἠδύνατο νὰ μένη ψυχρὸς καὶ ἀδιάφορος, ὅτε οἱ Ἀπόστολοι συνέκρινον τὸ ἀπαράμιλλον τοῦ Θεοῦ μεγαλεῖον καὶ τὴν δύναμιν πρὸς τὴν εὐτέλειαν καὶ τὸ μάταιον τῶν εἰδώλων ὅτε ἐλάλουν περὶ τῶν αἰωνίων αὐτοῦ βουλῶν, ἵνα τὴν ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένην ἄνθρωπότητα σώσῃ διὰ τοῦ νοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ, διανοῦξῃ τοὺς πνευματικὸς αὐτῆς ὀφθαλμούς

καὶ διδάξῃ αὐτὴν ὅτι ὁ Θεὸς δὲν κατοικεῖ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς, ἀλλ' ὅτι ἡ φῶσις ἅπασα εἶνε ναὸς αὐτοῦ ὅτι δὲν ἔχει χρεῖαν ὄλκῶν θυσιῶν καὶ δῶρων ὁ διδοὺς πᾶσι τὴν προσῆν καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὰ πάντα ὅτι ζῆτε θυσίαν ἐσωτερικὴν, τὴν θυσίαν τῶν καρδιῶν ἡθέλει καρδίαν συνετετριμμένην καὶ καθαρὰν ἡθέλει νὰ λατρευῆται ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, δι' ἔργων ἀγαθῶν, καὶ οὐχὶ ἄπλῶς δι' ἐξωτερικῶν θυσιῶν καὶ τύπων, οὐχὶ μηχανικῶς καὶ διὰ τῶν χειλέων μόνον. Πλείστοι τῶν Ἰουδαίων καὶ ἑθνικῶν ἐπόθον ἤδη ἀπὸ πολλοῦ μαθῶρωτέραν περὶ Θεοῦ διδασκαλίαν καὶ λατρίαν πῶσον δὲ προθύμως ἐμελλον οἱτοὶ ν' ἀποδεχθῶσι τὸν Χριστιανισμὸν, ἐν ᾧ ἐθρῖσκον ἀμφοτέρα ταῦτα! μετὰ πόσης χαρᾶς ἐμελλον ν' ἀποροίψουσι τὰς δεισιδαιμονίας καὶ προλήψεις, ἃς οἱ Ἀπόστολοι καταργαυζοντο! μετὰ πῶσον ἐξήλου ἐμελλον νὰ δεχθῶσι διδασκαλίαν, ἣτις τοσοῦτον ἤμογε πρὸς τὴν ἐμφυτον ἐν ἡμῶν ζοπήν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐπατέπαυε τοσοῦτον τὴν δίψαν πρὸς τὸ αἰῶμιον καὶ τὸ τέλειον! Καὶ ἀπεδέχθησαν τῷ ὄντι τὴν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν, καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ἐξηπλώθη ἔνεκα τῆς λογικότησε τῶν ἀληθειῶν αὐτοῦ, καὶ παραμένει ἔσαεὶ στερεὸς καὶ ἀκλόνητος ἐν τῷ μέσῳ τῶν κατ' αὐτοῦ ἐγειρομένων θυελλῶν καὶ καταγίδων διότι ἐδράζεται ἐπὶ τῶν ἀναλλοιωτῶν λογικῶν νόμων, διότι εἶνε θρησκεία λογικὴ καὶ πνευματικὴ, διότι εἶνε δύναμις Θεοῦ. «Δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρώτῳ καὶ Ἑλλήνι.»

Ἄλλὰ καὶ τὸ ὄψος τῶν ἠθικῶν τοῦ Εὐαγγελίου ἀρχῶν συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν καὶ κατέσχευεν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Πάντες ἀνεξαιρέτως, μὴδ' αὐτῶν τῶν πολεμίων τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐξαιρουμένων, ἠναγκάσθησαν ἀνεκαθεν ν' ἀποκαλύψουσι ἐν σεβασμῷ τὴν κεφαλὴν πρὸ τοῦ μεγαλεῖου τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ ἐνῶ τὰ χριστιανικὰ δόγματα δὲν ἐπαύσαν διαφοροτρόπως πολεμουμένα, ἡ ἠθικὴ τοῦ Εὐαγγελίου οὐδόλως ἢ ἐλάχιστα ἐπολεμήθη. Ἡ τελειότης τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς εἶνε τριακτῆ, ὅστε ὁ μὴ ἀπολίσεας ὁλοσχερῶς πᾶν ἠθικὸν αἰσθημῆ εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ μένη ἐκπληκτος πρὸ αὐτῆς, νὰ μὴ ἀνακαλύψῃ ἐν αὐτῇ τὴν σφραγίδα τοῦ θεοῦ. Τὰ πάντα παριστάνται ἐν τῇ χριστιανικῇ ἠθικῇ ἐξοχα, τέλεια, θεία. Οὐδὲν δύναται νὰ προστεθῆ ἢ ν' ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς. Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἀνεπτύχθη τελείως ἅπασα ἡ σειρά τῶν καθημῶντων τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον περιέλαβε τὸ Εὐαγγέλιον ἅπαντα τὸν ἠθικὸν νόμον ἐκ τῶν δύο δὲ τούτων ἐντολῶν ἐξαρτῶνται πάντα τὰ λοιπὰ καθημῶντα

διότι ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν καὶ τὴν πλησίον εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ ἐκπληρώσῃ πάντα τὰ πρὸς αὐτοὺς καθήκοντα. Ἐν ταῖς δυσὶ ταύταις ἐντολαῖς εἶνε ἐναποθεθειμένον τὸ σύνολον τῶν κοινωνικῶν ἐκείνων καὶ ἠθικῶν ἀρετῶν, αἵτινες καθιστῶσιν εὐδαίμονα καὶ τὰ ἔθνη καὶ τὰς κοινωνίας. Πάντα ἡμῶν ὅσα ποτὲ ἐλέχθησαν περὶ ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ ἀξιωματικῶν δὲν φθάνουσι τὸ ὕψος καὶ τὸν πλοῦτον τῶν δύο ταύτων ἐντολῶν, δὲν ἐξοικονοῦνται εἰς τὴν τελειότητα τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς.

Μόνον ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ διατελεῖ εἰς πλήρη ἰσορροπίαν μετὰ τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως· χωρεῖ μέχρι τῶν μυραιτίων τῆς καρδίας, ἐκστῆρ ἐξ αὐτῆς τὰς ἰδέας τῶν πονηρῶν κλίσεων, ἐξαρτῆ τὴν ἀξίαν τῆς καλῆς πράξεως ἐκ τῆς ἀγαθῆς διαθέσεως· ἀποκρούει τὸ ἐγκλημα οὐ μόνον ὅταν ἡ χεὶρ τὸ ἐκτελεῖ, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἡ καρδία τὸ συλλαμβάνῃ· καταδικάζει τὴν κακὴν ἐπιθυμίαν οὐδὲν ἦτον ἢ τὴν κακὴν πράξιν. Ζητεῖ, ἐνὶ λόγῳ, ν' ἀνακαλύψῃ τὸν ἀνθρώπου καὶ ν' ἀναδείξῃ αὐτὸν ὅμοιον τῷ Θεῷ, κατ' εἰκόνα τοῦ ὁμοίου ἐπέλασθῃ. «Ἐσεσθε οὖν ὡσεὶ τέλει, ὡσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστι». (Ματθ. ε. 48).

Τοιαύτη εἶνε ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ, τῆς ἰσορροπίας ζῶν προτύπον ἀνεδείχθη ὁ Σωτὴρ ἡμῶν πρὸ τοιοῦτου δὲ ἠθικοῦ μεγαλείου δὲν ἠδύνατο νὰ μένωσιν οἱ ἄνθρωποι ἀδιάφοροι. Ἐν ταῖς ἠθικαῖς τοῦ Εὐαγγελίου παραγγέλλονται τοῖς κηρυττομένοις ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων διεώρων τὸ τέλειον ἐκεῖνο ἀγαθόν, εἰς ὃ ὁρμηφόρως τεύει ἡ ἀνθρωπίνη καρδία· εὐρισκόν τὴν κοπιουμένην εἰρήνην καὶ ἀνάπαυσιν τῆς συνειδήσεως, καὶ ἐπίστευον εἰς Χριστόν, τὸν Ἀυτοπῆν καὶ Σωτῆρα τοῦ κόσμου καὶ τὸ ὕψος λοιπὸν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν ἠθικῶν τοῦ Εὐαγγελίου ἀρχῶν συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν καὶ κατίσχυσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. «Δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἕλληγι».

Ἐν τέλει δὲ καὶ τὸ παρήγορον τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν καὶ κατίσχυσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Αὐτὸς ὁ Χριστὸς εἶπεν ἠθιμ. «Λεῖτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς». Καὶ ὑπέσχεε τῷ ὄντι ὁ Χριστὸς καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ ἡ παρηγορία καὶ τὸ στήριγμα τῶν πτωχῶν καὶ δυστυχῶν· ἀλλὰ καὶ ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ἐγένετο ἴδιω ζῶν, πηγὴ γαλήνης καὶ ἀναπαύσεως εἰς τοὺς κίπτοντας ὑπὸ τὸ βάρος τῆς δυστυχίας καὶ συμφορᾶς, εἰς τοὺς κοπιῶντας καὶ πεφορτισμένους. Εἰς τὸν οὐρανὸν ἐδίδαξεν αὐτοὺς ν' ἀνατείνωσι τὸ ὄμμα, ὅταν ἐπὶ τῆς γῆς δὲν εὐρισκῶσι παρηγορίαν. Εἰς τὸν παράδεισον ἐν οὐρανοῖς πατέρω ἡμῶν ἐκέ-

λεσεν αὐτοὺς νὰ προσφρονῶσιν, ὅταν ἡ δυστυχία ἐπέλθῃ κατ' αὐτῶν· εἰς τὴν βοήθειαν καὶ προστασίαν αὐτοῦ νὰ ἐλπίζωσιν, ὅταν ἐγκαταλείπονται ὑπὸ τῶν ἐπιθροῶν. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ σκληρότατον καὶ ὀδυνηρότατον, τὴν φρικτὴν πρὸ τοῦ τάφου καὶ τοῦ θανάτου, ἐδίδαξεν αὐτοὺς νὰ ὑπερνωκῶσι διὰ τῆς πίστεως, ὅτι ὑπάρχει ἀνωτέρα πατρὶς, ἔρηθα «ἐξαλείψει ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἔτι· οὐτε κένθος οὐτε κρομμύς, οὐτε πόνος οὐκ ἔσται ἔτι». (Ἀποκ. κ. 4). Καὶ οὐδὲν τὸ παράδοξον, ὅτι οἱ πτωχοὶ καὶ δυστυχεῖς ἀπεδέχθησαν τὸν Χριστιανισμόν ὡς βεβαίαν παρηγορίαν τῆς ψυχῆς, ὡς ἀσφαλὴ ἀγκυρᾶν τῆς ἐλπίδος, καὶ προθύμως ἐγένοντο ὑπακοὴ διδασκαλίας, ἣτις ἀνεκούφιζε πᾶν ἐπίγειον φορτίον, καὶ δι' ἀκρίτων παρηγορίας ἀπόψου τὸ καταπιονημένον αὐτῶν ὄμμα εἰς τὰ ἴσα. Καὶ τὸ παρήγορον λοιπὸν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν καὶ κατίσχυσιν αὐτῆς· καὶ ἐγένετο οὕτω ὁ Χριστιανισμὸς ἡ θρησκεία πάντων ἀρεξιασθέντων τῶν ἀνθρώπων, ἡ θρησκεία τῆς ἀνθρωπότητος. «Δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἕλληγι».

Θανατώσωμεν ἐνταῦθα, ἐδσπεῖς ἀκριταί, τὰς ἀνεξερρηγμένους τοῦ Θεοῦ βουλὰς, ὅτι δι' ἐξωτερικῶν μέσων καὶ κατ' ἀνθρωπίνους ὑπολογισμοὺς ἐφαίνετο ἀδύνατον, τοῦτο κωποθώδη διὰ τοῦ Θεοῦ ἐκείνου πνεύματος, ὅπερ διήκει διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ, διὰ τῆς ἐσωτερικῆς θουάσεως καὶ ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου. «Δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἕλληγι». Μὴ δεικνύμεθα ἀδιάφοροι πρὸς θρησκείαν, ἣτις εἶνε τοσοῦτον λογικὴ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, τοσοῦτον ἐξοχος ἐν τῇ ἠθικῇ, τοσοῦτον παρήγορος ἐν ταῖς θλίψεσι καὶ στενοχωρίαις τοῦ βίου. Ὅτι μέγας ἀνὴρ εἶπε περὶ Θεοῦ, τοῦτο ἠδύνατο νὰ λεχθῆ δικαιοτέρον περὶ τοῦ Εὐαγγελίου· ὅτι δηλαδὴ καὶ ἐν δὲν ὑπέσχετο, ἐπαρκεν, ἐν ἠδονάμεθα, νὰ ἐπινοήσωμεν αὐτό. Τὸ παράδειγμα τοῦ σήμερον ὅφ' ἡμῶν κληρονομήσαντες Αἰωνοσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου ἕς ὑπεκαύση τὸν ζῆλον ἡμῶν καὶ τὴν ἀφυσίωσιν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου, ὅπερ μόνον κατέχει τὸ μυστήριον νὰ σώξῃ καὶ ἔθνη καὶ λαοὺς καὶ νὰ ὀδηγῆ αὐτοὺς εἰς τὴν ἀληθινὴν αὐτῶν προόδον καὶ εὐμερίαν. «Δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἕλληγι».

Τόποις Α. Κολληρόση καὶ Ν. Τηροτογιέλλου

— Κάτωθεν τοῦ Δημοσίου. —